

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЖИТЛОВЕ ПИТАННЯ ВПО**

✓ Житлові ваучери для внутрішньо переміщених осіб

- **ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ДЛЯ ЛЕГКОГО ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ**

✓ Правове регулювання користуванням легкого електротранспорту

№ 17 (325) ВЕРЕСЕНЬ 2026

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 17 (325) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України,
який посилює підтримку дітей та людей
з інвалідністю з дитинства 3
Президент України підписав Закон України
про гранти на вищу освіту: що зміниться
для студентів 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Житлові ваучери для внутрішньо
переміщених осіб: основні переваги
та ризики 5

Симоненко О.

Правове регулювання користуванням легкого
електротранспорту: вітчизняний
та зарубіжний досвід 14

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА 17

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України, який посилює підтримку дітей та людей з інвалідністю з дитинства

15 вересня 2026 р., Президент України підписав Закон України № 4955-IX щодо формування комплексної державної підтримки та підвищення соціальних гарантій для сімей з особами з інвалідністю. 19 серпня цього ж року Верховна Рада України 331 голосом «За» ухвалила цей документ у другому читанні.

Нагадуємо, що змінює Закон:

Ключова зміна – підвищення соціальної допомоги.

Закон змінює підхід до визначення розмірів державних соціальних допомог для дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю з дитинства через базову величину.

З 1 січня 2027 р. складатиме не менш ніж 4 тис. грн. Базова величина встановлюватиметься кожного року відповідно до Закону України щодо Державного бюджету України.

Відтак, державна соціальна допомога для дитини з інвалідністю становитиме 200 % базової величини, тобто не менше 8 тис. грн щомісяця.

Також окремо передбачається надбавка на догляд:

- для дитини з інвалідністю – не менше 4 тис. грн, якщо лікарсько-консультативна комісія визначила потребу дитини в догляді та видала відповідне підтвердження;
- для дитини з інвалідністю підгрупи А – не менше 8 тис. грн.

З 1 січня 2027 р. щомісячна грошова підтримка становитиме:

- 8 тис. грн – державна соціальна допомога дитині з інвалідністю;
- 12 тис. грн – якщо дитині додатково встановлено потребу в догляді за висновком ЛКК;
- 16 тис. грн – для дитини з інвалідністю підгрупи А.

Важливо, перерахунок розміру надбавок на догляд, які були призначені до набрання чинності цього Закону, буде здійснено автоматично, без звернення особи, якій призначено надбавку.

Для дітей, інвалідність яких пов'язана з пораненням або іншим ушкодженням здоров'я внаслідок вибухонебезпечних предметів, розмір державної соціальної допомоги додатково збільшуватиметься на 50 % основної допомоги.

Новий Закон також підвищує розміри державної соціальної допомоги повнолітнім особам з інвалідністю з дитинства.

Однак за умови базової величини не менше 4 тис. грн розміри щомісячної допомоги становитимуть:

- I група – не менше 8 тис. грн;
- II група – не менше 4 тис. грн;
- III група – не менше 3 тис. грн.

Для осіб I групи додатково встановлюється надбавка на догляд:

- підгрупа А – не менше 8 тис. грн, разом не менше 16 тис. грн;
- підгрупа Б – не менше 4 тис. грн, разом не менше 12 тис. грн.

Одинокі особи з інвалідністю з дитинства II та III груп, яким офіційно визначено потребу в постійному догляді, отримуватимуть надбавку в розмірі не менше 3 тис. грн.

Загальна підтримка становитиме не менше 7 тис. грн для II групи та 6 тис. грн для III групи.

Соціальні послуги як частина підтримки.

Законом запроваджується комбінована соціальна послуга раннього втручання, для сімей з дітьми від народження до чотирьох років, які мають порушення розвитку або ризик їх виникнення.

Комбіновану соціальну послугу раннього втручання буде включено до переліку соціальних послуг загальнонаціонального значення та забезпечено її фінансування з державного бюджету на постійній основі.

Окрім того, впродовж 2027–2031 рр. держава фінансуватиме низку послуг для дітей з інвалідністю та їхніх родин, а саме:

- супровід під час інклюзивного навчання;
- комплексний розвиток та догляд дітей з інвалідністю;

— тимчасовий відпочинок для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю, особами з інвалідністю або важкохворими дітьми.

Також відповідно до Закону зміниться підхід до виплат дітям з інвалідністю, які перебувають

на повному державному утриманні. Частину коштів зараховуватимуть на особисті рахунки дітей (*Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України* (<https://www.msp.gov.ua/press-center/news/pidtrymka-ditey-ta-osib-z-invalidnistyu>). – 2026. – 15.09).

Президент України підписав Закон України про гранти на вищу освіту: що зміниться для студентів

Президент України В. Зеленський підписав законопроект № 10399, який офіційно запроваджує грантову форму навчання в українських університетах. Вона існуватиме паралельно з бюджетною та контрактною.

Про появу на документі підпису Президента України свідчить інформація на сайті Верховної Ради України.

Голова Комітету освіти, науки та інновацій парламенту С. Бабак наголосив, що зміни не скасовують бюджетні місця – можливість здобувати вищу освіту за кошти держави залишиться.

Окремо студенти зможуть отримати освітні гранти, державне замовлення на які формуватимуть з урахуванням потреб у фахівцях.

«Тобто держава отримує можливість точніше спрямовувати ресурс на підготовку тих фахівців, яких потребує, а вступник – більше можливостей отримати державну підтримку для здобуття вищої освіти, про яку мріяв», – каже народний депутат.

С. Бабак зауважив, що державне замовлення для 2026–2027 навчального року вже сформували за новими принципами.

Що передбачає новий Закон про гранти?

Раніше в Міністерстві освіти і науки України пояснювали, що академічні гранти зможуть отримати вступники з найкращими результатами іспитів, які отримали рекомендацію до зарахування на контракт.

Якщо абітурієнт відмовився від бюджетного місця, то не зможе претендувати на грант.

Отриману від держави фінансову підтримку не потрібно буде повертати або відпрацьовувати після завершення навчання.

Якщо абітурієнт відповідає вимогам, він автоматично отримає сертифікат на грант у застосунку «Дія» – для цього не потрібно буде подавати окрему заяву.

При цьому кошти не будуть зараховувати на особистий рахунок – гроші перераховують безпосередньо в університет, де вступник погодиться здобути освіту.

Порівняно з 2025 роком, Закон збільшує розміри грантів і вперше запроваджує їх для студентів магістратури. Крім того, з'явилася можливість поновити таку форму фінансової підтримки навчання після відрахування.

Водночас гранти матимуть певні обмеження. Зокрема, держава не надаватиме грант першого рівня студентам бакалаврату та магістратури за спеціальностями:

- D – Бізнес, адміністрування та право.
- C1 – Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями).
- C3 – Міжнародні відносини.
- C7 – Журналістика.
- J2 – Готельно-ресторанна справа та кейтеринг.
- J3 – Туризм та рекреація.
- П1 – Стоматологія.
- В11 – Філологія (окрім спеціалізацій з української мови та літератури, кримськотатарської мови та літератури, фольклористики).

Нагадаємо, заступник міністра освіти і науки М. Трофименко заявляв: хоча президент не підписав закон до початку навчального року, студенти зможуть отримати освітні гранти.

Положення документа вступають у силу з наступного року, однак, цьогогоріч в українських вишах уже запустили урядовий експеримент

щодо грантів для студентів-магістрів. Для цього Кабінет Міністрів України забезпечив кошти поза дією закону (*Українська правда* ([https://](https://life.pravda.com.ua/society/prezident-pidpisav-zakon-pro-granti-dlya-studentiv-317479/)

life.pravda.com.ua/society/prezident-pidpisav-zakon-pro-granti-dlya-studentiv-317479/). – 2026. – 6.09).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

I. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Житлові ваучери для внутрішньо переміщених осіб: основні переваги та ризики

Повномасштабна війна суттєво загострила проблему забезпечення населення житлом, перетворивши житловий сектор на один із ключових напрямів відновлення України. Разом із транспортом та енергетикою він стабільно входить до трійки найбільш постраждалих напрямів і сфер, які потребують фінансування.

За даними п'ятої Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення України (RDNA5)¹, оприлюдненої 23 лютого 2026 р. урядом України, Світовим банком, Європейською Комісією та ООН, станом на 31 грудня 2025 р. 14 % житлового фонду України було пошкоджено або зруйновано, що вплинуло на понад 3 млн домогосподарств. Пряма шкода житловому сектору оцінюється у 61,1 млрд дол. або 31,3 % загальної прямої шкоди, а потреби його відновлення та реконструкції на наступні десять років становлять майже 90 млрд дол. Загальна потреба України у відбудові та відновленні оцінюється майже у 588 млрд дол.²

Найбільших втрат зазнали регіони, безпосередньо наближені до зон бойових дій, а також великі міські агломерації. Значна частина пошкоджень припадає на багатоквартирний житловий фонд. Найбільше постраждали Донецька, Харківська та Луганська області, а також м. Київ. На ці регіони припадає 73 % загальних витрат на відшкодування збитків. Наступними за рівнем пошкоджень є Дніпропетровська, Чернігівська, Київська, Запорізька, Миколаївська та Херсонська області³.

Водночас житлова проблема не обмежується фізичними руйнуваннями. Масове внутрішнє переміщення населення залишається одним з найбільших соціальних викликів, а забезпечення житлом – ключовою проблемою для мільйонів людей, які втратили свої домівки внаслідок російської агресії.

Станом на лютий 2026 р. офіційний статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО) мають понад 4,6 млн українців, що становить близько 12 % населення країни⁴.

¹ RDNA – це комплексна оцінка шкоди, заподіяної Україні внаслідок повномасштабного вторгнення Росії, збитків та потреб відновлення. Її проводять за міжнародними стандартами. На основі звіту ухвалюють рішення щодо фінансування відновлення України.

² Попова К. RDNA5: на відновлення житла в Україні потрібно 89,8 мільярда доларів. *Вікно Відновлення*. URL: <https://recovery.win/news/rdna5-na-vidnovlennya-zhytla-v-ukrayini-potribno-898-milyarda-dolariv>

³ Там само

⁴ В яких областях проживає найбільше і найменше внутрішніх переселенців. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2026/03/25/infografika/suspilstvo/yakyy-oblastyax-prozhyvaye-najbilshe-najmenshe-vnutrishnix-pereselencziv>

Джерело: <https://www.slovoidilo.ua/2026/03/25/infografika/suspilstvo/yakux-oblastyax-prozhyvaye-najbilshe-najmenshe-vnutrishnix-pereselencziv>

ООН характеризує ситуацію в Україні як безпрецедентну житлову кризу, спричинену масштабними руйнуваннями, масовим внутрішнім переміщенням населення, дефіцитом муніципального житла та недостатньо врегульованим ринком оренди. За оцінками організації, близько 10,6 млн українців були змушені залишити свої домівки. Попри гарантоване право на житло від держави, переселенці часто змушені орендувати його самостійно. За даними Міжнародної організації з міграції, в орендованому житлі проживають 54 % ВПО, тоді як серед непереміщеного населення цей показник становить лише 6 %⁵.

Висока вартість оренди, нестабільність доходів, відсутність довгострокових гарантій та дефіцит доступного житла створює значне фінансове навантаження на домогосподарства. За даними міжнародних організацій, більшість ВПО орендує житло в приватному секторі, часто без письмових договорів, що підвищує ризик виселення та зростання орендної плати. Близько половини орендарів серед ВПО витрачають на житло понад третину своїх доходів, а 18 % – більше половини⁶.

⁵ Вишковська С. Україну накрила «безпрецедентна житлова криза» – ООН. *Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/ukrainu-nakryla-bezprecedentna-zhytlova-kryza-oon>

⁶ RDNA5 фіксує дефіцит доступного житла та нестачу комплексних соціальних послуг. *Cedos*. URL: <https://cedos.org.ua/news/rdna5-fiksuye-deficyt-dostupnogo-zhytla-ta-nestachu-kompleksnyh-sotsialnyh-poslug/>

Окремим проявом житлової кризи є зростання масштабів бездомності. За результатами дослідження БФ «Деполь Україна», соціологічної групи «Рейтинг» та Інституту демографії імені М. Птухи НАН України, проведеного у квітні 2026 р., для 46 % бездомних осіб основною причиною втрати житла стали військові дії або окупація, і внутрішньо переміщені особи становлять 40 % цієї категорії⁷.

Таким чином, житлова проблема в Україні має комплексний і довгостроковий характер та охоплює не лише відновлення пошкодженого і зруйнованого житлового фонду, а й забезпечення доступного житла, розвиток муніципального та соціального житла, підтримку орендарів і створення ефективних фінансових механізмів придбання житла. Масштаб наявних потреб зумовлює необхідність переходу від переважно екстреної та компенсаційної допомоги до системної довгострокової житлової політики, яка поєднуватиме відновлення житлового фонду, розвиток доступної оренди, розширення соціального та муніципального житла і створення дієвих механізмів підтримки громадян, які втратили житло внаслідок війни.

Наразі в Україні є три основні механізми забезпечення житлом ВПО:

⁷ Дослідження бездомності в Україні. *Depaul Україна*. URL: https://depaul.org.ua/projects/homelessness-in-ukraine-report-2026/?utm_source=chatgpt.com

– *тимчасове житло* – приміщення з фонду для тимчасового проживання до одного року або соціальне житло (порожні будинки, квартири, кімнати в гуртожитках);

– *пільгове іпотечне кредитування* – надання кредитів на придбання власного житла за пільговими ставками. Програми включають: позики для ВПО, які служили в АТО/ООС; «Житло для ВПО»; програми «Держмолодьжитла»; кредити для індивідуальних забудовників у селах; іпотечне кредитування через програму «ЄОселя»;

– *грошова компенсація за знищене, пошкоджене під час війни житло* – надання коштів, зокрема, через програму «ЄВідновлення» для ветеранів-переселенців та субсидії на оренду житла⁸.

Однак більшість із них або охоплює обмежені категорії населення, або вимагає значних власних коштів, або не має достатнього фінансування.

Зокрема, «ЄВідновлення» – це програма компенсацій за пошкоджене та знищене житло, започаткована у 2023 р. Наразі вона дає змогу постраждалим отримувати грошові компенсації для проведення поточних і капітальних ремонтів, а також у формі житлового сертифіката, завдяки якому можна придбати нове житло замість повністю зруйнованого. Максимальна сума компенсації за пошкоджене житло – 200 тис. грн. Станом на 10 липня 2026 р. компенсації отримали 231 тис. 681 родина на загальну суму 119,1 млрд грн. Зокрема, за пошкоджене житло – понад 153 тис. родин на загальну суму 14,8 млрд грн. Загальна кількість поданих заяв за три роки дії програми – понад 232 тис.⁹

Наприкінці 2025 р. у межах програми «ЄВідновлення» було запроваджено новий

⁸ Михайлова К. Скільки переселенців отримали житло від держави. *The Page*. URL: <https://thepage.ua/ua/news/zhitlo-dlya-pereselenciv-yaki-ye-programi-skilki-vpo-vzhe-otrimali-dopomogu>

⁹ Результати роботи програми «ЄВідновлення» станом на ранок 10 липня 2026. *Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України*. URL: <https://surl.li/zwxsbs>

інструмент підтримки – житловий ваучер для окремих категорій ВПО¹⁰. Право на нього отримали переселенці з тимчасово окупованих територій, які мають статус учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни. Цей інструмент компенсує саме неможливість повернутися додому через окупацію, а не факт руйнування майна. Для участі в програмі не потрібно проходити обстеження житла, робити фотофіксацію чи оцінку збитків, як у програмі «ЄВідновлення». При цьому отримувачу ваучера не потрібно відмовлятися від права власності на свою нерухомість, що залишилася на тимчасово окупованій території.

Ваучер передбачає безповоротне державне фінансування придбання житла на суму до 2 млн грн та може бути використаний для купівлі квартири чи будинку, інвестування в будівництво на підконтрольній Україні території або як перший внесок за іпотекою. Кошти перераховуються безготівково безпосередньо продавцю житла або банку. Програма дає можливість самостійно обрати регіон, житло та формат придбання. Подати заяву можна онлайн через Дію без паперових документів і черг.

Обов'язковою умовою на його отримання є наявність актуальної довідки ВПО з адресою фактичного проживання на підконтрольній Україні території, а також відсутність іншого житла на підконтрольній території (крім непогашеної іпотеки або житла в зоні бойових дій) та раніше отриманої житлової допомоги від держави. Для отримання житлового ваучера не має значення коли ВПО набула статусу учасника бойових дій – до 2022 р. або після

¹⁰ Програма розроблена Міністерством розвитку громад та територій України спільно з Міністерством цифрової трансформації України, а також у партнерстві з Мінветеранів та Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України. Вона функціонує на базі Державного реєстру пошкодженого та знищеного майна (РПЗМ). Партнерами ініціативи є Eurasia Foundation та Фонд Східна Європа (проект «Цифровізація для зростання, доброчесності та прозорості» – UK DIGIT), а також Світовий банк в Україні (проект «HOPE: ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей»).

24 лютого 2022 р. Те саме стосується і осіб з інвалідністю, якщо інвалідність встановлена внаслідок війни¹¹. Водночас значна частина ВПО, які залишили Донецьку, Луганську області або Крим після 2014 р., але не мають статусу учасника бойових дій чи інвалідності внаслідок війни, не можуть скористатися ваучерною підтримкою.

Усі необхідні дані перевіряються за державними реєстрами – від інформації про статус ВПО до даних Реєстру пошкодженого та знищеного майна. Після позитивної перевірки заяву розглядає комісія органу місцевого самоврядування за місцем фактичного проживання. Строк розгляду становить 30 днів.

Термін дії житлового ваучера становить 5 років з моменту його формування в Реєстрі пошкодженого та знищеного майна. Після успішного бронювання суми у застосунку Дія громадянин має усього 60 днів, щоб знайти житло та офіційно укласти договір купівлі-продажу. Якщо угода не відбулася у цей строк, кошти повертаються до бюджету, але сам ваучер продовжує діяти протягом установлених 5 років. На практиці така двоетапна система захищає і права громадянина (дає час на пошуки житла), і державний бюджет (не дозволяє грошам «зависати» без діла).

На придбане за рахунок ваучера житло накладається суворе нотаріальне обмеження – його заборонено продавати або відчужувати протягом 5 років.

Подання заяви на участь у програмі означає, що отримувач передає державі право вимоги до Російської Федерації щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок вимушеного переміщення, – у межах отриманої допомоги. Це ще один елемент формування майбутніх механізмів репарацій.

Житловий ваучер і сертифікат «ЄВідновлення» – це різні інструменти державної підтримки, орієнтовані на різні категорії постраждалих. Перший спрямований переважно на внутрішньо переміщених осіб, другий – на власників житла, знищеного під час повномасштабної війни. Остаточний вибір залежить від конкретної життєвої ситуації, юридичного статусу та підтвердження прав на нерухомість. Скористатися можна лише одним із цих інструментів підтримки.

Розібратися в усіх деталях нової державної програми допоможуть «Інформаційний путівник для отримувачів житлових ваучерів»¹² та «Посібник типових відповідей на поширені питання щодо житлових ваучерів»¹³, створені експертами ГО «Поверни своє» на запит Міністерства розвитку громад та територій України.

¹¹ Житловий ваучер і житловий сертифікат: у чому різниця. *Дія*. URL: <https://diia.gov.ua/news/zhytlovyi-vaucher-i-zhytlovyi-sertyfikat-u-chomu-riznytsia>

¹² Інформаційний путівник для отримувачів житлових ваучерів. URL: <https://mininfra.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/putivnik-dlia-otrimuvaciv-zitlovix-vaucheriv-2.pdf>

¹³ Посібник типових відповідей на поширені питання щодо житлових ваучерів. URL: <https://rm.coe.int/-/48802ab9d5%C2%A0>

Що таке житловий ваучер?

— спеціальний платіжний документ в електронній формі, призначений для окремих категорій ВПО, які перемістилися з тимчасово окупованої території (ТОТ) і мають невирішене житлове питання.

2 000 000 грн

Це разова адресна допомога від держави у сумі 2 млн грн (у розрахунок на одного отримувача), яка спрямована на відшкодування шкоди, завданій у зв'язку з внутрішнім переміщенням з ТОТ.

Ваучер не конвертується у готівкові кошти.

Він може бути використаний тільки для придбання житла на первинному або вторинному ринку нерухомості, а також для сплати першого внеску або погашення іпотечного кредиту.

Така допомога надається незалежно від наявності у її отримувача права власності на житло, яке залишилося на ТОТ, і від реального стану такого майна: нерухомість була зруйнована або ж відома, але власник втратив доступ до неї.

Хто може отримати?

Отримати житлові ваучери можуть громадяни України, які:

- мають статус ВПО (перебувають на обліку у відповідній інформаційній базі даних), що перемістилися з ТОТ, виключно з регіонами, які були тимчасово окуповані чи анексовані РФ ще з 2014 року;
- та належать до однієї із таких категорій:
 - учасники бойових дій, визначені в пунктах 19-25 частини 1 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» за цим QR-кодом;
 - особи з інвалідністю внаслідок війни, вказані в пунктах 11-16 частини 2 статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» за цим QR-кодом.

Підказка

Перевірити, чи належить громада до Переліку територій, для яких не визначено дати завершення тимчасової окупації, можна за цим QR-кодом.

За яких умов?

Ключові умови для отримання ваучерів — це відсутність санкційних застережень, інших обмежувальних заходів та судимості за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Житловий ваучер надається, якщо отримувач допомоги та члени його сім'ї (одні із подружжя та діти до 18 років):

- не мають власного житла (крім «іпотечної» нерухомості, кредит на придбання якої непогашений), розташованого на підконтрольній Україні території, де не ведуться активні бойові дії;
- не отримували грошової компенсації за наліжне для отримання житлового приміщення, а також не подавали заяву про надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна та/або не отримували рішення про надання такої компенсації;
- не забезпечені житловими приміщеннями для постійного проживання органами державної влади протягом періоду перебування на обліку ВПО.

Джепело: <https://mininfra.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/putivnik-dlia-otrimuvaciv-zitlovi-vauceriv-2.pdf>

Отримання житлових ваучерів регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2025 р. № 1176 «Про затвердження Порядку надання допомоги для вирішення житлового питання окремим категоріям внутрішньо переміщених осіб, що проживали на тимчасово окупованій території»¹⁴.

Окремі зміни до цього Порядку внесені урядовою Постановою від 4 червня 2026 р.

№ 723¹⁵. Основна частина цих змін набирає чинності з 1 серпня 2026 р.

Згідно з Постановою № 1176 заяви на отримання відповідного фінансування на придбання житла на підконтрольній Україні території учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни, які є ВПО, можуть подавати з 1 грудня 2025 р.

За даними координатора програми Мінрозвитку, за перші два дні надійшло понад 10 тис. заяв.

¹⁴ Постанова «Про затвердження Порядку надання допомоги для вирішення житлового питання окремим категоріям внутрішньо переміщених осіб, що проживали на тимчасово окупованій території, та внесення змін до Порядку ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» № 1176 від 22 вересня 2025 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2025-%D0%BF#Text>

¹⁵ Постанова «Деякі питання надання допомоги для вирішення житлового питання окремим категоріям внутрішньо переміщених осіб, що проживали на тимчасово окупованій території». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723-2026-%D0%BF#Text>

Найактивніше заяви у рамках нового компоненту «Відновлення» подавали у Дніпропетровській області (1776), Києві (1545) та на Запоріжжі (1044). Якщо говорити про регіони походження заявників, то найбільше звернень надходить від людей, які були зареєстровані в Донецькій (3566), Луганській (3127), Запорізькій (2067) та Херсонській (1601) областях¹⁶.

Кількість заяв, поданих уже в першу добу після запуску програми, свідчить про значний попит на цей інструмент серед ВПО з тимчасово окупованих територій. Програма покликана

сприяти вирішенню житлового питання таких родин та забезпечити їм можливість придбати житло на підконтрольній Україні території, наголосив тодішній міністр розвитку громад та територій О. Кулеба¹⁷.

Станом на 10 липня 2026 р. за цим компонентом програми надійшло понад 43 тис. заяв, з яких більше 35 тис. вже затверджені комісіями на місцях. На першому етапі фінансування житлових ваучерів, який розпочався з 1 травня 2026 р., погоджено 3296 заявок на загальну суму 6,59 млрд грн. Кількість родин, які вже придбали житло завдяки ваучеру – 3228¹⁸.

¹⁶ Понад 10 тисяч заяв на житлові ваучери подали ВПО з тимчасово окупованих територій: статистика по регіонах. *Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України*. URL: <https://mininfra.gov.ua/news/promizhni-pidsumky-podachi-zaiav-na-zhytlovi-vauchery-statystyka-po-rehionakh>

¹⁷ Там само

¹⁸ Результати роботи програми «Відновлення» станом на ранок 10 липня 2026. *Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України*. URL: <https://mininfra.gov.ua/news/rezultaty-roboty-prohramy-ievidnovlennia-standom-na-ranok-10-lypnia-2026>

Таким чином, фінансування отримали менше 10 % заявників, які пройшли необхідні перевірки, зазначив народний депутат парламентської фракції «Слуга Народу» П. Фролов, а ресурс, передбачений у державному бюджеті на програму у 2026 р., вже вичерпаний. Непростою ситуацію з фінансування програм «Відновлення» та «Житло для ВПО з ТОТ» через брак коштів визнав і новий міністр у справах громад, територій та внутрішньо переміщених осіб В. Безгін, про що повідомив під час години запитань до уряду у Верховній Раді України¹⁹.

Через значну різницю між кількістю погоджених заяв і доступним фінансуванням головним викликом для держави залишається залучення додаткових коштів на програму. Як повідомили в Міністерстві у справах громад, територій та внутрішньо переміщених осіб, адміністративна рада Банку розвитку Ради Європи (БРРЕ) схвалила дві заявки України загальним обсягом 140 млн євро для підтримки житлових програм. Кошти будуть спрямовані на забезпечення житлом ВПО із тимчасово окупованих територій та ветеранів війни. Найбільший обсяг кредитного фінансування – 80 млн євро – буде спрямований на підтримку реалізації компонента програм «Відновлення» та «Житло для ВПО з ТОТ». Кошти надходять двома траншами: перші 40 млн євро Україна очікує отримати вже у вересні 2026 р., ще 40 млн євро – у 2027 р. Залучення ресурсу дозволить додатково забезпечити фінансування близько 2 тис. житлових ваучерів для придбання власного житла²⁰.

¹⁹ Ваучери для ВПО та компенсації за знищене житло: міністр розповів про труднощі з фінансуванням. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/4156258-vauceri-dla-vpo-ta-kompensacii-za-znisene-zitlo-ministr-rozpoviv-pro-trudnosi-z-finansuvannam.html>

²⁰ Банк розвитку Ради Європи схвалив 140 млн євро для підтримки житлових програм в Україні. *Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України*. URL: <https://mininfra.gov.ua/news/bank-rozvytku-rady-ievropy-skhvalyv-140-mln-dlia-pidtrymky-zhytlovykh-prohram-v-ukraini>

Також для фінансування програми житлових ваучерів планують використовувати кошти місцевих бюджетів тимчасово окупованих територій.

Як вже зазначалося, Кабінет Міністрів України постановою № 723 оновив порядок надання житлової допомоги окремим категоріям ВПО, які проживали на тимчасово окупованих територіях.

За висновками експертів та офіційними роз'ясненнями Тимчасової спеціальної комісії ВРУ з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, із 1 серпня 2026 р. держава суттєво звузила коло отримувачів житлових ваучерів для переселенців. Мета цих змін полягає у спрямуванні обмеженого бюджетного ресурсу виключно тим громадянам, які дійсно не мають жодних інших варіантів для вирішення житлового питання, пояснив голова Комісії П. Фролов²¹.

Зокрема, з 1 серпня 2026 р. ваучер не отримують, якщо:

- заявник або члени його сім'ї з 24 лютого 2022 р. до дати подання заяви припинили право власності на об'єкти житлової нерухомості – тобто продали чи подарували житло;
- заявник або члени сім'ї беруть участь у програмі «Оселя»;
- заявник зареєстрував місце проживання на тимчасово окупованій території вже після початку окупації.

Обмеження не стосуються тих, хто вже отримав ваучер або встиг подати заяву до набуття новими правилами чинності.

Найвідчутніша зміна стосується програми «Оселя». Раніше Постанова № 1176 дозволяла спрямувати ваучер на погашення іпотеки за цією програмою, але реалізувати норму на практиці не вдавалося через законодавчу колізію навколо іпотечної застави. Тепер діє

²¹ Житлові ваучери для ВПО: що змінилося з 1 серпня. Безоплатна правнича допомога. URL: <https://legalaids.gov.ua/publikatsiyi/zhytlovi-vauchery-dlya-vpo-shho-zminylosya-z-1-serpnya/>

пряма заборона: ваучер не можна використати для погашення іпотеки «єОселя», а діючі учасники цієї програми ваучер не отримають узагалі.

Утім, експерти ГО «ВПО України» звертають увагу, що перетворити ваучер на стартовий капітал (перший внесок) у банку технічно можна буде лише після того, як Верховна Рада України підтримає профільний проєкт закону щодо нерухомого майна, придбаного в іпотеку (від 16.06.2026 р. № 15335)²². Проєкт документа пропонує дозволити використовувати як заставу (іпотеку) житло, яке ВПО купують або будують із використанням житлового ваучера та кредиту в межах державної програми.

Прийняття законопроєкту сприятиме реалізації державної програми забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб із використанням житлових ваучерів та іпотечного кредитування, а також допоможе мінімізувати ризики для держави та фінансових установ завдяки законодавчому врегулюванню обмежень на відчуження такого майна.

Крім цього, норми законодавства суворо забороняють купувати нерухомість за ваучер у близьких родичів – чоловіка/дружини, батьків чи дітей. При цьому, якщо у сім'ї двоє людей мають право на таку допомогу, вони можуть легально об'єднати свої ваучери для купівлі одного спільного якісного житла. Використати житловий ваучер може лише його власник, передавати його третім особам забороняється.

Певні обмеження стосуються продавців нерухомості: вони мають відкривати рахунки тільки в державних банках – «Ощадбанк», «ПриватБанк», «Укресімбанк», «Укргазбанк». До рахунків кредиторів за іпотечними кредитами такі вимоги не висуваються.

Загалом, на думку експертів, нова програма ваучерів не розв'язує житлову кризу для всіх ВПО. Проте вона вперше пропонує чіткий, фінансово відчутний інструмент для людей з тимчасово окупованих територій.

Державна політика у сфері забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб має бути прогнозованою, ефективною та орієнтованою на реальні потреби людей. Усі зміни до програм підтримки повинні насамперед розширювати можливості громадян отримати власне житло, а не створювати додаткові процедурні перешкоди, переконаний П. Фролов.

Практичний досвід перших місяців реалізації програми житлових ваучерів для ВПО засвідчив суттєвий розрив між нормативно визначеним механізмом і його фактичним функціонуванням. Однією з головних проблем стали затримки з розглядом заяв насамперед через несвоєчасне формування місцевих комісій, кадрові та організаційні труднощі, а також проблеми з підключенням до відповідних державних реєстрів.

За словами заступниці міністра з відновлення, інфраструктури та транспорту Н. Козловської, місцеві комісії відіграють важливу роль у реалізації програми (приймають та розглядають заяви громадян, перевіряють подані документи й ухвалюють рішення про призначення допомоги). Саме на рівні громад фактично запускається механізм надання допомоги, адже без рішення комісії кошти не можуть бути призначені²³.

Комісії створюють міські, селищні або сільські ради чи військові адміністрації, до їхнього складу входять не лише посадовці, а й представники громадськості – для прозорості та довіри до рішень. На думку експертів, передача розгляду заяв на місцевий рівень є правильним кроком.

Іншою проблемою є недостатня визначеність пріоритетів між різними категоріями отримувачів допомоги. За відсутності чіткої системи пріоритетності в одній черзі опиняються особи з різним рівнем потреби

²² Житлові ваучери для ВПО та іпотека: Комітет з питань правової політики підтримав законопроєкт № 15335. *Верховна Рада України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/274086.html

²³ Майже 29 тисяч звернень за два місяці: як працює новий компонент «єВідновлення» для ВПО та від чого. *Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України*. URL: <https://mininfra.gov.ua/news/maizhe-29-tysiach-zvernen-za-dva-misiatsi-iak-pratsiuie-novy-i-komponent-ievidnovlennia-dlia-vpo-ta-vid-choho-zalezhyt-shvydkist-rishen>

– від військовослужбовців до ветеранів з інвалідністю, багатодітних родин та ВПО, які тривалий час очікують на житло. Фактично перевагу отримують ті, хто раніше подав заявку.

А через суттєве недофінансування програма ризикує сформувати нову довготривалу житлову чергу, наголошує засновник і керівник інформаційного проєкту та ГО «Ветеран знає» М. Карабут.

Додаткові труднощі створює переважно цифровий формат взаємодії. Технічні проблеми та неповна інтеграція даних ускладнюють подання заяв, особливо для людей з інвалідністю, літніх осіб та тих, хто має обмежені цифрові навички. Відсутність альтернативного офлайн-механізму може обмежувати доступ окремих категорій громадян до програми.

Перехресна верифікація даних між державними реєстрами, за умови її повноцінного технічного функціонування, є значно ефективнішим інструментом перевірки інформації, ніж перевірка виключно документів та відомостей, поданих заявником.

Водночас, наголошують фахівці, ефективність реформи значною мірою залежатиме від готовності технічної інфраструктури до повноцінної міждержавної взаємодії. Доки відповідна система не функціонує належним чином, практична реалізація окремих положень постанови залишається обмеженою.

Також, юристи та рієлтори звертають увагу, що за відсутності належного фінансування та індексації розміру ваучера, його реальна вартість може поступово зменшуватися через інфляцію та зростання цін на нерухомість, що робить суму у 2 млн грн поступово меншою в реальному еквіваленті.

При цьому, зауважує адвокат Н. Юрченко, ця сума йде виключно на покриття вартості житла, кредиту або першого внеску. Витрати на послуги нотаріуса, рієлтора чи сплату податків цією програмою не покриваються – це людина має оплатити самостійно. Також вона зазначила, що у випадку коли житло коштує менше ніж 2 млн грн, нотаріус робить відмітку про суму угоди, а решта коштів повертається державі. Якщо ж вартість більша – людина власним коштом мусить покрити різницю²⁴.

Новий інструмент підтримки для внутрішньо переміщених осіб може вплинути і на ринок нерухомості. Так, за словами керівниці програми «Правова безпека власності» Українського інституту майбутнього, засновниці волонтерського проєкту «Поверни своє» О. Оніщук, ризики для продавців і девелоперів є мінімальними, оскільки після бронювання коштів держава має перерахувати їх на рахунок продавця або кредитора протягом п'яти робочих днів. Для продавця обов'язковою є лише вимога мати рахунок у державному банку²⁵.

Водночас житловий ваучер може помітно вплинути на ринок нерухомості, насамперед через збільшення платоспроможного попиту (можливість здійснити покупку житла за рахунок державної компенсації). Для девелоперів це означає розширення потенційної аудиторії покупців, а для продавців – додатковий попит на готове житло, особливо у сегменті недорогих квартир, які відповідають умовам програми, що сприятиме поживавленню будівництва. На думку експертів, нова програма може стимулювати забудовників до будовувати об'єкти з високим ступенем готовності, а також сприятиме виходу ринку з «тіні». Безготівковий розрахунок за ваучером та проведення операцій через державні реєстри сприятимуть декларуванню реальної вартості житла, що підвищить прозорість ринку нерухомості.

Таким чином, перші результати реалізації програми житлових ваучерів засвідчили значний суспільний попит на цей інструмент, однак, виявили його ключове обмеження – невідповідність між кількістю потенційних отримувачів та обсягом доступного фінансування.

²⁴ Щидловська Г. Ваучери для людей з окупованих територій: як працює програма та які можуть виникнути складнощі з купівлею житла. Впро. URL: <https://surl.li/tgkpfz>

²⁵ Оніщук О. Житловий ваучер: як новий інструмент може вплинути на ринок нерухомості. Журнал ProfBuild. URL: <https://profbuid.in.ua/uk/component/content/article/8-blog/7170-zhitlovij-vaucher-yak-novij-instrument-mozhe-vplivnuti-na-rinok-nerukhomosti?Itemid=101>

Чинний механізм житлових ваучерів охоплює лише окремі категорії ВПО з тимчасово окупованих територій, насамперед учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Водночас значна кількість внутрішньо переміщених осіб, які втратили доступ до житла внаслідок окупації, залишається поза межами програми.

Ефективність програми залежатиме не лише від розширення її фінансування, а й від удосконалення механізмів реалізації: скорочення строків розгляду заяв, забезпечення належної роботи місцевих комісій, повноцінного функціонування міжреєстрової взаємодії, доступності цифрових та альтернативних офлайн-сервісів, визначення чітких критеріїв пріоритетності та перегляду кола осіб, які мають право на житлову допомогу.

Житловий ваучер є важливим інструментом адресної підтримки ВПО, оскільки дозволяє перейти від тимчасової допомоги до придбання

постійного житла. Водночас необхідним є формування ширшої державної політики щодо компенсації житлових втрат, яка б поєднувала ваучерні механізми, «єВідновлення», доступну оренду, соціальне та муніципальне житло, а також довгострокові іпотечні інструменти.

Отже, житловий ваучер слід розглядати не як завершене рішення житлової проблеми ВПО, а як один з елементів формування нової системи державної житлової політики в умовах війни. Її головним завданням має стати перехід від фрагментарної та переважно компенсаційної підтримки до системного забезпечення права на житло для людей, які втратили його внаслідок російської агресії.

Житло в умовах війни перестає бути лише питанням відбудови будинків. Воно стає ключовою передумовою соціальної стабільності, інтеграції ВПО, запобігання бездомності та відновлення людського потенціалу України.

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Правове регулювання користуванням легкого електротранспорту: вітчизняний та зарубіжний досвід

Формування правового поля для електротранспорту в Україні розпочалося у 2023 р. з ухваленням Закону України № 8172. Він уперше дав офіційне визначення «легкого персонального електричного транспортного засобу» – це колісний транспорт з двигуном до 1000 Вт та максимальною конструктивною швидкістю до 25 км/год. Важливо зазначити, що цей параметр узгоджено з Директивою ЄС 168/2013/ЄС, яка звільняє такий транспорт від вимоги мати водійське посвідчення²⁶.

Крім того, визначення самокатів як транспортних засобів автоматично поширило на водіїв базові вимоги безпеки:

- заборону керування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння;
- вимогу використовувати світловідбивальні елементи у темну пору доби;
- рекомендації захисного спорядження (зокрема. шоломів) та обмеження щодо руху пішохідними зонами.

Утім, Закон лише окреслив рамки, так і не створивши повноцінного механізму контролю та притягнення порушників до відповідальності.

Аби заповнити цю правову прогалину, 24 липня 2026 р. у Верховній Раді України зареєстрували законопроект про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності у сфері експлуатації та прокату легкого персонального електричного транспорту № 15444²⁷. Метою законопроекту є мінімізація аварійності та захист пішоходів шляхом запровадження

²⁶ Новий Закон. Що змінилося для користувачів легкого персонального електротранспорту. ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ “МЕДІА-ДК”». URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/noviy-zakon-pro-elektrotransport-shcho-novogo-dlya-koristuvachiv-elektrosamokativ-50312107.html>

чіткої адміністративної відповідальності для користувачів (водіїв) легкого персонального електричного транспорту, а також для суб'єктів господарювання, що надають послуги з його прокату.

Зокрема у Пояснювальній записці до проекту закону зазначається, що інтенсивне впровадження легкого персонального електричного транспорту (електросамокатів, моноколес, гіроскутерів) в інфраструктуру населених пунктів України актуалізує потребу в комплексному нормативно-правовому врегулюванні правил його експлуатації, а також у створенні дієвих механізмів контролю та юридичної відповідальності за їх порушення²⁸.

Законопроект пропонує доповнити КУпАП двома новими статтями (127² та 127³) і внести зміни щодо розгляду цих справ поліцією та судами (ст. 221, 222).

1. Штрафи для водіїв легкого електротранспорту (ст. 127²):

Звичайне порушення ПДР: 340 грн (20 НМДГ).

Керування у сп'янінні (алкогольному/наркотичному/ліки): 680 грн (40 НМДГ).

Створення аварійної ситуації або наїзд на пішохода (без тяжких наслідків): 850 грн (50 НМДГ) або 30–40 год громадських робіт.

2. Штрафи для бізнесу з прокату (ст. 127³):

Відсутність програмних/технічних обмежень (перевищення швидкості у визначених зонах, відсутність геофенсингу для заборони руху/паркування, відсутність блокування їзди вдвох):

Штраф: від 3400 грн до 5100 грн (200–300 НМДГ) на посадових осіб та ФОП.

²⁷ Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності у сфері експлуатації та прокату легкого персонального електричного транспорту № 15444 від 24.07.2026. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70392>

²⁸ ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності у сфері експлуатації та прокату легкого персонального електричного транспорту. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70392>

Повторне порушення протягом року:

Штраф: 8500 грн (500 НМДГ) з можливою конфіскацією відповідного транспорту.

Проте, як зазначає адвокат С. Дерев'янка, головна прогалина цього законопроекту – повного ігнорування фактора неповнолітніх. За українським законодавством, особи до 16 років не підлягають адміністративній відповідальності за більшістю статей КУпАП. Штрафи у 340 чи 680 грн до них неможливо застосувати. «Підлітки чудово розуміють, що через вік їх не можна безпосередньо притягнути до адміністративної відповідальності чи оштрафувати на місці. Це формує відчуття “юридичної недоторканності”», – наголошує С. Дерев'янка²⁹.

У свою чергу, експерт рекомендує до другого читання:

1. Встановити чіткі вікові обмеження: законодавчо визначити мінімальний вік для керування різними категоріями електротранспорту (наприклад, заборонити використання персональних електросамокатів потужністю понад 250 Вт дітям до 14 чи 16 років без супроводу дорослих).

2. Запровадити відповідальність батьків: чітко зафіксувати в законодавстві штрафи для батьків (або опікунів) у разі вчинення правопорушень неповнолітніми дітьми.

3. Обов'язкова верифікація віку в сервісах прокату: зобов'язати операторів кикшерингу (сервісів оренди електросамокатів) впровадити сувору ідентифікацію користувачів – наприклад, через застосунок «Дія» або BankID. Це унеможливить розблокування транспорту дітьми та підлітками з акаунтів батьків чи чужих банківських карток³⁰.

Фахівці зазначають, що законопроект № 15444 – це спроба врегулювати давню й занедбану проблему. Адже за інформацією

²⁹ Електросамокати поза законом: чому законопроект № 15444 запізнився і які прогалини залишає щодо неповнолітніх. *Юридична Газета*. URL: [https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/elektrosamokati-pozazakonom-chomu-zakonoproekt--15444-zapiznivsya-i-yaki-progalini-zalishae-shchodo.html](https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/elektrosamokati-pozazakonom-chomu-zakonoproekt--15444-zapiznivsya-i-yaki-progalini-zalishae-shchodo)

³⁰ Там само

Opendatabot, щонайменше 132 справи про аварії за участю електросамокатів розглянули суди за останні півтора року (з початку 2005 р. по червень 2026 р.) за даними пошуковика по судовому реєстру «Бабуся» (babusia.com.ua). У 79 % таких ДТП винуватцями були водії електросамокатів – 104 справи. Майже у кожній третій подібній справі учасниками ДТП були неповнолітні: 38 ДТП або 29 % справ, які дійшли до суду. У 66 судових справах торік та 38 – цього річ винними в автопригоді були визнані кермувальники електросамокатів³¹.

Критично важливий і інший аспект: значна частина мікротранспорту в Україні перебуває у приватній власності, а не в прокатних системах. Відповідно, будь-які механізми контролю мають однаково ефективно охоплювати обидва сегменти.

Показово, що це проблема не лише українська.

Наприклад, Німеччина стала однією з перших країн Європи, яка ще

у 2019 р. створили чітку правову базу (Elektrokleinstfahrzeuge-Verordnung). Електросамокати в цій країні класифікуються як малопотужні моторні транспортні засоби з максимальною швидкістю 20 км/год. Обов'язковими є страхування цивільної відповідальності та щорічна страхова наклейка, яка замінює номерний знак, а керування без страховки є кримінальним злочином³².

Франція офіційно включила електросамокати до Правил дорожнього руху у 2019 р. як «моторні персональні засоби пересування». Дозволена максимальна швидкість – 25 км/год (з вимогою щоб у містах вона була нижча), їзда тротуарами заборонена, страхування цивільної відповідальності є обов'язковим, але номерні

знаки не вимагаються. Шоломи обов'язкові лише для неповнолітніх³³.

А от Іспанію можна назвати країною лідером у запровадженні суворих вимог. З 2 січня 2026 р. там набули чинності нові правила, які зобов'язують усіх власників електросамокатів та велосипедів мати цивільно-правову відповідальність (страховку), зареєструвати транспортний засіб у реєстрі Головного управління дорожнього руху (DGT), отримати сертифікат циркуляції та розмістити ідентифікаційну наклейку або номерний знак. Як інформують ЗМІ, вартість страховки сягає 20–100 євро на рік, а штраф за відсутність страхування оцінюється у 1000 євро³⁴.

Також в Іспанії заборонено використання навушників та мобільних телефонів під час керування, а за керування в стані сп'яніння передбачено штраф від 500 до 1000 євро³⁵.

Італія, також являється країною із жорсткими заходами: обов'язковий шолом для всіх вікових груп, ідентифікаційні номерні знаки, страхування та геозони (geofencing), які обмежують використання самокатів за межами міських територій. Як приміром у Флоренції, через ускладнення контролю за дотриманням цих норм, з 2026 р. планувалося повністю припинити роботу системи прокату електросамокатів³⁶.

Та попри активне регулювання, проблеми в даному питанні все ж таки зберігаються.

³³ Electric scooters with license plates and insurance: What applies in other European countries and what Greece is considering. *Πρότο Θέμα*. URL: <https://en.protothema.gr/2026/01/23/electric-scooters-with-license-plates-and-insurance-what-applies-in-other-european-countries-and-what-greece-is-considering/>

³⁴ Electric scooters with license plates and insurance: What applies in other European countries and what Greece is considering. *Πρότο Θέμα*. URL: <https://en.protothema.gr/2026/01/23/electric-scooters-with-license-plates-and-insurance-what-applies-in-other-european-countries-and-what-greece-is-considering/>

³⁵ Attention: The DGT announces new road rules for electric scooters starting in 2026. *La Voz*. URL: https://www.lavozdelanzarote.com/en/news/people/attention-the-dgt-announces-new-road-rules-for-electric-scooters-starting-in-2026_239396_102.html

³¹ Майже у кожній третій справі про ДТП з електросамокатниками фігурують підлітки. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/scooter-dtp-2026>

³² Electric scooters with license plates and insurance: What applies in other European countries and what Greece is considering. *Πρότο Θέμα*. URL: <https://en.protothema.gr/2026/01/23/electric-scooters-with-license-plates-and-insurance-what-applies-in-other-european-countries-and-what-greece-is-considering/>

Наприклад, в Ірландії, де регулювання у цій сфері запроваджено у травні 2024 р., за інформацією в ЗМІ, майже кожен четвертий регулярний користувач електросамоката потрапляв у ДТП за останні 12 місяців і кожен третій мав «близьку до аварії» ситуацію. У Литві дослідження показують, що понад половина користувачів порушують правила дорожнього руху³⁷.

Усі ці факти свідчать: ухвалення нормативної бази – лише початок боротьби за безпеку на

вулицях. Законопроект № 15444 остаточно закріплює за легким електротранспортом статус повноцінного учасника дорожнього руху. Головний прорив документа – запровадження реальної економічної відповідальності як для водіїв, так і для прокатних компаній. Проте без усунення суттєвих правових прогалин потенціал цієї реформи ризикує залишитися лише на папері. Пропоноване регулювання – це рішучий, але тільки перший крок до безпечної та впорядкованої мікромобільності.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА³⁸

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Марина Ставнійчук, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України

Ратифікація конвенції про захист адвоката – питання конституційної відповідальності

Під час круглого столу «Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката: майбутня частина законодавства України» відбулося фахове обговорення майбутньої ратифікації Конвенції та її значення для української правової системи. Свою позицію я зосередила на інституційній важливості цього кроку та його конституційному вимірі.

Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката – Люксембурзька конвенція – у своїй глибинній сутності не є договором про адвокатів і для адвокатів. Це зобов'язальний міжнародний договір про захист людини, яка одного дня може зіткнутися із примусом у державі: затриманою,

обшуканою, обвинуваченою, позбавленою майна. Для такої людини адвокат – не постачальник юридичних послуг, а втілення та реалізація конституційного механізму захисту прав людини, її свобод та законних інтересів.

Захисник, якого можна залякати, без обмежень обшукати чи взагалі ототожнити з клієнтом, – не захисник. Це просто юридична фікція.

У зв'язку з цим підхід адвокатської професійної спільноти до ратифікації цієї Конвенції полягає у тому, що це не послуга, яку держава робить адвокатурі. Це акт конституційної самоповаги і взаємоповаги президента, парламенту, уряду і адвокатської спільноти в контексті завершення архітектури у сфері прав людини, яку українська установа влада ще має збудувати.

Це визнання того факту, що Конституція України не може бути на паузі. Це не лише юридичне визнання, а й політично важливе питання. Ми держава, яка в жорстокій війні відстоює свій державний суверенітет і цінності прав людини, демократії, що мають забезпечуватися гідно та на основі верховенства права.

Частина перша статті 9 Конституції України проголошує: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною

³⁶ Electric scooters with license plates and insurance: What applies in other European countries and what Greece is considering. *Πρότο Θέμα*. URL: <https://en.protothema.gr/2026/01/23/electric-scooters-with-license-plates-and-insurance-what-applies-in-other-european-countries-and-what-greece-is-considering/>

³⁷ Які проблеми у містах ЄС створюють електросамокати і як їх намагаються вирішити. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/06/11/7213536/>

³⁸ Збережено стиль і граматику оригіналу

Радою України, є частиною національного законодавства України».

У нашій конституційній системі ратифікований договір не існує окремо від національного правопорядку і не є дипломатичною абстракцією. Він має органічно увійти у правову систему, стати правом держави, зокрема частиною конституційного ладу. У практичній площині згідно з частиною другою статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» в разі колізії між ратифікованим договором і законом застосовуються правила міжнародного договору.

Після ратифікації Конвенція стає частиною законодавства України. Не рекомендацією. Не «м'яким правом», а чинним правом.

Увійшовши до нашої правової системи, Конвенція посилить вже існуючу конституційну формулу у сфері адвокатури.

Стаття 59 Конституції України визначає: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. <...> Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». У 2016 році конституцієдавець свідомо замінив «правову допомогу» на «професійну правничу допомогу». Професійність стала конституційною вимогою, а не опцією ринку.

Частина друга статті 63 встановлює: «Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист».

І нарешті, стаття 131-2, запроваджена конституційною реформою правосуддя 2 червня 2016 року: «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується».

Цими двома реченнями адвокатура перестала бути лише професією, врегульованою законом. Вона стала конституційною інституцією – елементом конституційної системи правосуддя. Її незалежність – не корпоративний привілей, а гарантія, встановлена на користь тих, кого захищають.

І ще одне важливе конституційне положення, яке в країні, що воює, не можна не згадати. Частина друга статті 64 перелічує права, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Статті 59 і 63 – у цьому переліку.

Наша Конституція проголошує право на захисника таким, що не підлягає ніякому обмеженню, у тому числі у воєнний час. Українська установча влада записала у 1996 році те, що Європа записала в міжнародний договір лише у 2025-му.

Звідси логічний висновок: Люксембурзька конвенція – це обов'язковий акт у міжнародному віддзеркаленні нашої конституційної архітектури. Стаття 4 Конвенції – незалежність і самоврядність професійних асоціацій – віддзеркалює статтю 131-2 Конституції України. Стаття 6 Конвенції – професійні права, конфіденційність, заборона ототожнення адвоката з клієнтом – наповнює операційним змістом статті 59 і 63 нашого Основного Закону. Статті 8 і 9 Конвенції – це справедлива дисциплінарна процедура та заходи захисту – зводять межі захисту щодо цілісного механізму дії адвокатури.

Ратифікація не привносить нічого чужорідного; вона завершує на міжнародному договірному рівні те, що вже приписує Конституція України.

З іншого боку, якщо наша Конституція і Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 року вже містять ці гарантії – що додає ратифікація?

Україна підписала Конвенцію 9 березня 2026 року, ставши її двадцять восьмим підписантом. Підпис – це політичне зобов'язання. Ратифікація – подальша юридична необхідність: через статтю 9 Конституції текст перетинає межу між дипломатією і правом.

Після ратифікації кожен суддя і кожен адвокат відповідно повинен і може посилатися на Конвенцію безпосередньо – у будь-якій судовій залі, будь-якому місці несвободи, під час будь-якого обшуку адвокатського офісу.

Закони змінюються; більшості змінюються. Гарантії, записані у звичайному законі, можна розмити іншим звичайним законом – тихо, перехідним положенням «комплексного» закону. Ратифікований договір – інша матерія: він має пріоритет над будь-яким колізійним законом, і вийти з нього можна лише шляхом денонсації.

Ратифікація – це запобіжник від регресу, зловживань, порушень.

Конвенція створює Комітет Сторін та GRAVO – Групу експертів із захисту професії адвоката, із раундами оцінювання, візитами до країн та можливими терміновими процедурами. Уперше втручання у захист моніторитиметься не епізодично, а системно та ще й договірним органом. Буде створено ще один міжнародний формальний механізм контролю у сфері захисту прав людини.

Крім того, частина друга статті 9 Конституції України забороняє укладення міжнародного договору, що суперечить Конституції, до внесення до неї змін. Люксембурзька конвенція не потребує жодних конституційних змін. Юридично шлях до ратифікації відкритий. Потрібні лише політична воля!

Конвенція набирає чинності після восьми ратифікацій, з яких щонайменше шість – держави-члени Ради Європи. Тож ратифікація Україною не просто піде за європейським стандартом – вона допоможе ввести цей стандарт.

Ми можемо бути серед держав-засновниць першого в історії зобов'язального договору, присвяченого захисту захисника. Такі можливості двічі не надають. Особливо тим, хто прагне реального майбутнього на основі європейських цінностей.

Європейський суд з прав людини повторює: права мають бути «практичними та ефективними», а не «теоретичними й ілюзорними». Існує три моменти, що роблять право на захист практичним – і Люксембурзька конвенція забезпечує кожну з них.

Перша – доступ. У справі *Salduz v. Turkey* Велика палата визнала: доступ до адвоката за загальним правилом має бути забезпечений із першого допиту в поліції, адже саме в цю першу годину, а не в судовій залі, захист або здобувається, або безповоротно втрачається. Стаття 6 Конвенції гарантує адвокатам швидкий та ефективний доступ до клієнтів, навіть позбавлених волі. Це означає: держава не може тримати вашого захисника за дверима, поки з вами «працюють».

Друга – конфіденційність. Пункт 3 статті 6 Конвенції захищає спілкування адвоката з клієнтом, «якими б засобами і в якій би формі»

воно не відбувалося, – формула, написана для цифрової доби. Стаття 9 Конвенції вимагає присутності незалежного адвоката або представника професійної асоціації під час обшуків адвокатів і вилучення їхніх матеріалів.

Професійна таємниця – привілей не адвоката, а клієнта. Коли адвокатський офіс обшуковують без запобіжників, оголюються довірені адвокатські таємниці сотень непричетних клієнтів. Захистити адвокатське досє – означає захистити особисту інформацію кожного.

Третя – неототожнення. Пункт 5 статті 6 Конвенції забороняє негативні наслідки для адвокатів через ототожнення їх із клієнтами або справами клієнтів.

Підпис від імені Української держави поставлено 9 березня 2026 року. Офіційний переклад тексту Конвенції українською мовою засвідчено Міністерством закордонних справ України. Урядова Дорожня карта у сфері верховенства права – частина рамки вступу до Європейського Союзу за Кластером 1 «Основи» – передбачає підготовку законопроекту про ратифікацію; співвиконавці – Верховна Рада, Міністерство юстиції України та Національна асоціація адвокатів України. Адвокатура України завершила постатейний аналіз відповідності законодавства та ухвалила власну програму імплементації.

Україна не отримала цю Конвенцію ззовні – Україна брала участь у її підготовці. Наша держава не наздоганяє європейський стандарт захисту захисника. Україна – його співавтор! Це гідно нації, яка найвищою мислимою ціною захищає саму ідею того, що право має захищати людину та суспільство. Нову сесію парламент має розпочати саме з питань прав людини та посилення гарантій їх захисту. Ратифікація Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката – на часі! (<https://censor.net/ua/blogs/4021259/ratyfikatsiya-lyuksemburzkoyi-konventsii-navischo-ukrayini-zahyst-advokativ>). – 2026. – 01.09).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Марина Ставнійчук, член Європейської комісії за демократію через

право (Венеційська комісія) від України (2007-2013 рр.). Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук.

Адвокат без гарантій – клієнт без захисту

У попередніх частинах я писала про доступ до правосуддя з позиції пересічної людини: скільки коштує суд, чи може вона дозволити собі адвоката, отримати необхідні докази, дочекатися рішення і домогтися його виконання.

Але є ще одна принципова і набагато гостріша складова. Навіть якщо людина знайшла фахового адвоката і має кошти на його послуги, це вже давно не гарантує їй реального захисту.

Сьогодні професійні права адвоката в Україні перетворилися на декорацію, яку силовики та державні органи систематично і цинічно ігнорують. Доступ до клієнта перекривається вигаданими «інструкціями» та зачиненими дверима. Адвокатські запити розбиваються об формальні відписки, прямий саботаж або чиновницьке «інформація з обмеженим доступом». Необхідні докази доводиться роками виборювати через суди, поки процесуальні строки спливають, а матеріали справи «випадково» зникають. Замість рівності сторін ми бачимо повне домінування карального апарату держави, де адвокату відведено роль мовчазного статиста.

Коли гарантовані законом права захисника перетворюються на порожній звук, обмежується не просто професія адвоката. У цей момент держава б'є по самій людині: гарантоване Конституцією право кожного з нас на професійну правничу допомогу стає ілюзією.

Жодні додаткові умови поза законом не можуть обмежувати право людини на адвоката

Найочевидніший приклад – доступ адвоката до клієнта, коли людина затримана або перебуває в місці несвободи. Якщо закон гарантує право на адвоката, воно не може залежати від внутрішньої інструкції установи, додаткового погодження посадовця чи кількох годин очікування.

Сьогодні ця проблема набула особливої гостроти: спроби обмежити доступ

адвокатів до громадян у ТЦК та СП, органах Військової служби правопорядку чи під час адміністративного затримання – під прикриттям «особливого стану» або внутрішніх розпоряджень – є прямим порушенням статті 59 Конституції України. Режимні правила чи відомчі написи не можуть бути вищими за Основний Закон.

Але цей принцип стосується не лише затриманих. Державний орган не може вирішувати, яку інформацію адвокату достатньо надати, які документи він «може побачити», а які – ні, якщо саме на цих документах ґрунтується рішення щодо його клієнта. Право на захист не може реалізовуватися в обсязі, який зручно надати тому органу, від якого людина захищається.

Має діяти протилежний принцип: усе, що адвокат має право отримати або зробити за законом для захисту клієнта, повинно бути доступним без додаткових дозволів і штучних процедур. А будь-яке обмеження має бути прямо передбачене законом, належно обґрунтоване і підлягати швидкому оскарженню.

Адвокатський запит не повинен бути проханням

Сьогодні адвокат має законне право отримувати інформацію та документи, необхідні для надання правничої допомоги. На практиці адвокати стикаються із затягуванням відповідей на запити, їх формальним переадресуванням, неповними відповідями або відмовою в наданні необхідної інформації. Оскарження таких дій потребує часу, тоді як доказ для захисту прав клієнта часто необхідний невідкладно.

Навіть притягнути чиновника до адміністративної відповідальності за ігнорування запиту на практиці майже неможливо. Щоб просто скласти протокол про правопорушення, від адвоката вимагають персональні дані посадовця: його паспортні дані та податковий номер. Тобто державна система вимагає від юриста знайти конфіденційні дані чиновника, який сам же й ховається від закону. А поки триває цей бюрократичний квест із пошуку персональних даних, строки притягнення до відповідальності банально спливають. У результаті дієвий за

задумом механізм покарання перетворюється на абсолютний фарс.

Тому адміністративна відповідальність за ненадання інформації сама по собі недостатня. Необхідні чіткі процесуальні наслідки.

Якщо орган влади, підприємство чи інша сторона приховує документ або ухиляється від відповіді, суд повинен мати законне право автоматично визнавати відповідну обставину доведеною на користь клієнта. Якщо сторона ховає доказ – процесуальний результат має грати проти неї. Інакше ми фактично винагороджуємо того, хто краще маніпулює інформацією.

Окреме правило необхідне у спорах людини з державою. Орган влади разом із першим відзивом повинен подавати до суду повне адміністративне досьє: усі документи, висновки, службові матеріали та фактичні дані, на підставі яких він прийняв оскаржуване рішення. Не адвокат має по одному витягувати ці документи з державної машини. Саме орган повинен довести, що на момент ухвалення рішення мав для нього законні й достатні підстави.

Суд не повинен створювати адвокату додаткові бар'єри

Окрема проблема – надмірний процесуальний формалізм. У правосудді має значення процедура. Але процедура існує для забезпечення справедливого розгляду, а не для того, щоб перетворювати технічну помилку адвоката на поразку його клієнта.

Якщо документ має несуттєвий недолік, але зрозуміло, хто звертається до суду, чого вимагає і якими фактами це обґрунтовує, суд має розглядати справу по суті. Так само, якщо заява залишена без руху, суд повинен одразу вказати всі її недоліки в одній ухвалі, а не видавати їх адвокату по одному в кількох послідовних документах.

Технічний збій у системі «Електронний суд» також не повинен коштувати клієнту процесуального строку. Це проста логіка: держава не може спочатку створити цифровий сервіс, а потім використовувати його недосконалість проти людини.

Рівність сторін має бути реальною

У законі всі учасники процесу рівні. Але адвокат людини може протистояти цілому юридичному департаменту державного органу, банку або великої корпорації, який має значно більший доступ до документів, експертів, інформації та фінансових ресурсів.

Рівність не означає просто однакову кількість процесуальних прав у кодексі. Вона означає, що кожна сторона повинна мати реальну можливість представити свою позицію без істотно гірших умов порівняно з опонентом.

Тому клопотання адвоката про витребування доказу не може місяцями залишатися без вирішення. Відмова у виклику свідка, проведенні експертизи чи отриманні документа повинна бути змістовно мотивована. Якщо експертне дослідження критично необхідне для захисту права людини, але вона об'єктивно не здатна його оплатити, має працювати дієвий механізм державного співфінансування правничої допомоги.

Адвокатська таємниця – це право клієнта, а не привілей адвоката

Обшуки адвокатських приміщень, вилучення телефонів і комп'ютерів особливо гостро демонструють ще одну проблему. У телефоні чи ноутбукі адвоката містяться матеріали десятків інших клієнтів, які не мають жодного стосунку до конкретного провадження.

Підхід «вилучимо всі пристрої, а потім розберемося» знищує суть адвокатської таємниці. Має діяти жорстка законодавча заборона на вилучення електронних носіїв адвоката, якщо в ухвалі слідчого судді прямо не вказано конкретні файли чи цифрові сліди, з обов'язковою участю ІТ-експерта та представника Ради адвокатів під час копіювання інформації на місці.

Доступ до професійної таємниці повинен проходити через реальний і незалежний судовий контроль, а оскарження дій слідчих має бути невідкладним. Через рік після вилучення пристрою встановити, що слідство діяло незаконно, – запізно. Таємницю повернути неможливо. Людина має бути впевнена: те, що вона довірила своєму адвокату, не опиниться в руках її процесуального опонента.

Окрема загроза – це ототожнення адвоката з його клієнтом. Коли проти адвоката відкривають

штучні справи, розгортають інформаційні кампанії чи публічно звинувачують у «пособництві» лише за те, що він професійно захищає підозрюваного чи опонента держави, це тиск не лише на юриста. Це залякування будь-кого, хто наважиться шукати захисту в суді.

Порушення прав адвоката повинно мати негайні наслідки

У нас достатньо декларацій про незалежність адвокатури. Набагато гірше працюють механізми відповідальності за її порушення.

Не допустили адвоката до клієнта. Не відповіли на законний запит. Незаконно вилучили документи. Розкрили адвокатську таємницю. Чинили тиск через справу клієнта. Якщо після цього адвокат роками окремо доводить факт порушення, а основна справа його клієнта вже програна або необхідний доказ втрачено, такий «захист» нікому не потрібен.

Необхідно запровадити прискорений судовий механізм реагування на істотне порушення гарантій адвокатської діяльності – прямо під час розгляду основної справи, а не через роки. Тоді, коли порушене право ще можна реально відновити.

Саме в цьому контексті необхідно розглядати і майбутню ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката.

Україні недостатньо ще раз записати в законі, що адвокат незалежний, а адвокатська таємниця охороняється. Більшість цих принципів у нас давно проголошені. Тепер потрібні чіткі процесуальні імперативи в КПК, КАСУ, ЦПК та Кримінальному кодексі, які примушують їх виконувати.

Бо професійні гарантії адвоката – це не корпоративні привілеї адвокатури. Це гарантії кожної людини, яка звернулася по захист. І якщо адвокат не може вільно отримати доказ, конфіденційно спілкуватися з клієнтом, захистити таємницю чи зупинити свавілля державного органу, порушено не право юриста – у цей момент держава позбавляє громадянина його фундаментального права на справедливий суд (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/6aa4285dc5d15/>). – 2026. – 11.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анна Бандурко, засновниця і керуюча партнерка компанії «Юридична візія»

Нові правила ціноутворення в будівництві. Що перевірити підрядникам

Уряд оновив правила визначення вартості будівництва за публічні кошти. Зміни до Постанови №1512 мають спростити аналіз цін, зменшити зайву бюрократію та зробити роботу з Базою даних цін в ЄДЕССБ більш практичною для замовників і підрядників. Для будівельного бізнесу це важлива зміна, оскільки частина процедур стає простішою, а ціноутворення поступово переходить у цифрову модель, де кожную суттєву позицію в кошторисі потрібно буде пояснити й підтвердити.

Що змінилося

По-перше, спрощується аналіз цін для невеликих об'єктів. Для об'єктів вартістю до 1,5 млн грн порядок підтвердження цін має стати менш обтяжливим. Це важливо для громад, соціальної інфраструктури та невеликих ремонтних проєктів, де надмірна кількість документів часто затягувала процес.

По-друге, запроваджується більш гнучкий підхід до аналізу матеріалів. Основна увага має бути зосереджена не на кожній дрібній позиції, а на тих матеріалах, які найбільше впливають на загальну вартість будівництва. Це логічний крок – бетон, арматура, металоконструкції чи обладнання мають значно більший вплив на бюджет проєкту, ніж умовні кріплення або дрібна фурнітура.

По-третє, посилюється роль Базы даних цін в ЄДЕССБ. Прайс-листи виробників та електронні пропозиції, розміщені в базі, прирівнюватимуться до офіційних комерційних пропозицій. Це має зменшити кількість паперової роботи, але не скасовує головного: ціна в кошторисі має бути обґрунтованою.

Де виникають ризики для бізнесу

Головний ризик – сприйняти спрощення як дозвіл працювати менш уважно з документами. Насправді відбувається протилежне: замість

паперової формальності формується цифровий слід, який буде легше перевіряти.

Якщо ціна матеріалу суттєво відрізняється від ринкових орієнтирів або даних у Базі цін, бізнес має бути готовим це пояснити. Відхилення може бути обґрунтованим через логістику, технічні характеристики, строки постачання, регіональні умови або специфіку об'єкта.

Окремо варто перевірити зв'язок між кошторисом, первинними документами, актами виконаних робіт і фактичними даними компанії. У цифровій моделі слабкі місця будуть помітні швидше: невідповідність у цінах, зарплатній частині, джерелах підтвердження або структурі витрат може стати проблемою.

Що перевірити перед участю в закупівлі

Перед поданням пропозиції перевірте, чи правильно визначено порядок аналізу цін саме для вашого об'єкта. Вартість, тип робіт і структура матеріалів впливатимуть на те, які документи потрібно готувати.

Перегляньте матеріали, які формують основну частину кошторису. Саме вони мають бути підтверджені найкраще: актуальними джерелами цін, технічними характеристиками, комерційними пропозиціями або даними з Базі цін. Підготуйте пояснення для позицій, де ціна може відрізнитися від середніх ринкових значень. Якщо така різниця має об'єктивні причини, їх потрібно зафіксувати заздалегідь.

Звірте кошторис із майбутніми документами виконання. Те, що закладено в пропозиції, має корелювати з актами, первинними документами, зарплатними розрахунками та фактичними витратами компанії.

Що це означає для бізнесу

Оновлення Постанови №1512 змінює форму контролю. Менше зайвої паперової роботи не означає менше відповідальності. Навпаки, у цифровій системі важливо мати зрозумілу логіку ціни, яку можна пояснити замовнику чи аудитору.

З практики «Юридичної Візії» видно, що у будівельних закупівлях найкраще працює не реакція на проблему, а попередня правова оцінка. Варто заздалегідь подивитися на кошторис, джерела цін, документи та можливі

відхилення очима майбутньої перевірки. Саме на цьому етапі бізнесу найпростіше виправити слабкі місця, підготувати аргументи й пройти закупівлю без зайвих юридичних ризиків (<https://censor.net/ua/blogs/4021615/novi-pravyla-tsinoutvorenniya-v-budivnytstvi-scho-perevirity-pidryadnykam>). – 2026. – 03.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анна Бандурко, засновниця і керуюча партнерка компанії «Юридична візія»

Євроінтеграція Prozorro. Які дати й ризики варто врахувати бізнесу

Публічні закупівлі зараз проходять період суттєвих змін. В Україні поетапно починає діяти новий Закон «Про публічні закупівлі» №4888-IX. Частина положень працює вже, окремі правила щодо локалізації запустилися з 24 серпня 2026 року, а повністю новий закон має запрацювати у березні 2027 року.

Для бізнесу виклик не тільки в змінах, а й в їхній поетапності. У перехідний період одночасно можуть діяти старі правила, нові норми, спеціальні положення щодо локалізації та закупівлі воєнного стану. Виникає ризик помилитися: застосувати не той підхід, не вчасно відреагувати на вимоги замовника чи не врахувати нову норму.

Найнеприємніше, що помилка в такому питанні може проявитися не одразу. Пропозицію можуть прийняти до розгляду, але проблема «впливе» під час оцінки, оскарження, укладення договору або навіть виконання робіт.

Три дати, які варто тримати в фокусі

24 червня 2026 року новий закон набрав чинності. З цієї дати вже почали діяти окремі положення. Зокрема, правила зміни істотних умов договору та коригування ціни у разі коливання ринкових цін.

24 серпня 2026 року почали діяти окремі положення щодо локалізації. Компанії мають бути готові пояснити українську складову у виробництві: від технологічних операцій та походження матеріалів до первинних документів та калькуляції собівартості.

24 березня 2027 року новий закон має запрацювати повністю. З цього моменту ринок перейде до ширшого застосування правил, наближених до європейської моделі публічних закупівель. Але моя порада – не чекати до березня і, навпаки, починати підготовку вже зараз.

Де бізнес може помилитися зараз

Перша типова помилка – орієнтуватися на стару практику. Якщо компанія раніше успішно брала участь у схожих закупівлях, це не гарантує, що та сама модель документів спрацює в нових умовах.

Не врахувати локалізацію – помилка друга. Це особливо важливо для постачальників техніки, транспорту, обладнання та продукції машинобудування. Якщо товар підпадає під вимоги локалізації, потрібно заздалегідь перевірити, чи є документи, які підтверджують заявлений рівень української складової.

Третя – неухважно прочитати умови договору. У перехідний період важливо дивитися не лише на ціну, а й на порядок її зміни, строки виконання, підстави для розірвання договору, відповідальність сторін і документи, які потрібно буде подавати вже після підписання контракту.

Четверта – запізно реагувати на дискримінаційні умови. Якщо замовник закладає надмірні або неправомірні вимоги, оскаржувати їх потрібно до завершення строку подання пропозицій. Після цього можливості для захисту суттєво звужуються.

Остання помилка – недооцінити закупівлі воєнного стану. Паралельно з новим законом змінюються спеціальні правила, за якими проводиться значна частина процедур. Там, де раніше замовники могли використовувати винятки, тепер обґрунтування має бути сильнішим і краще підтвердженим документами.

Що зробити перед участю в закупівлі

Перед поданням пропозиції почніть не з ціни, а з визначення правил гри. Спершу перевірте дату оголошення закупівлі та зрозумійте, які норми застосовуються саме до цієї процедури. Далі оцініть предмет закупівлі: чи поширюються на нього вимоги локалізації,

спеціальні умови воєнного стану або нові правила щодо договору.

Окремо проаналізуйте тендерну документацію. Чи немає в ній надмірних вимог, умов, які звужують конкуренцію, або положень, які можуть створити ризик відхилення пропозиції.

Після цього варто перевірити майбутній договір. Особливу увагу зверніть на порядок зміни ціни, строки, відповідальність сторін і документи, які доведеться підтверджувати під час виконання.

І нарешті заздалегідь визначте позицію для можливого оскарження. Якщо умови закупівлі виглядають неправомірними, діяти потрібно до дедлайну подання пропозицій, а не тоді, коли процедура вже відбулася.

Якщо ви не впевнені, які правила застосовуються до конкретної закупівлі або де у вашій пропозиції можуть бути слабкі місця, краще провести правову оцінку до подання документів. І зайти в процедуру з позицією, яку можна підтвердити й захистити (<https://censor.net/ua/blogs/4022115/novyiyi-zakon-pro-publichni-zakupivli-klyuchovi-etapy-reformy>). – 2026. – 07.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олег Слабоспицький, громадський активіст, член Наглядової ради Національного українського молодіжного об'єднання та Асоціації молодіжних центрів України

Реєстр виборців під час війни: мільйони українців можуть втратити свій голос

В наш час звідусіль лунають прогнози про дату наступних виборів. Стрічки новин рясніють рейтингами політичних сил та кандидатів. Але все це має сенс обговорювати лише за умови, що держава якісно підготує списки виборців і достатню кількість виборчих дільниць та захистить право кожного проголосувати. Зокрема для мільйонів громадян, які перебувають на службі в Силах безпеки та оборони або були вимушені виїхати

на постійне проживання в іншу область чи за кордон.

Ключовим інструментом для цього є Державний реєстр виборців (ДРВ). Фактично це автоматизована база даних, яка зберігає інформацію про виборців – прізвище, ім'я, по батькові, адресу проживання, дату та місце народження. Станом на 31.07.2026 реєстр зберігає дані про 34 млн. громадян України, які мають право голосу. ДРВ відображає усі міграційні, соціальні, економічні зміни у структурі населення, які відбулися внаслідок війни за Незалежність, яка триває 13-ий рік в Україні.

Згідно Постанови ЦВК №61 від 24.02.2022 реєстр виборців тимчасово припинив своє функціонування з безпекових міркувань. У грудні 2023 року було частково відновлено роботу реєстру, а з 01.01.2026 Державний реєстр виборців повноцінно відновив свою роботу.

До органів Державного реєстру виборців належать:

1. розпорядник ДРВ (Центральна виборча комісія)

2. органи ведення ДРВ

3. регіональні органи адміністрування ДРВ

Відділи ведення безпосередньо працюють з даними виборців і вносять необхідні зміни, отримуючи відомості від інших органів, таких як органи реєстрації місця проживання, органи охорони здоров'я, Державна міграційна служба, Державний реєстр актів цивільного стану громадян та інші. Регіональні органи адміністрування ДРВ у свою чергу координують роботу відділів ведення у своєму регіоні.

Виборча інфраструктура

Візьмемо приклад Києва – у місті функціонують 10 відділів ведення Державного реєстру виборців, відповідно до 10 районів столиці. Кожен з відділів ведення є структурним підрозділом апарату районної державної адміністрації. Координує роботу всіх відділів ведення регіональний відділ адміністрування ДРВ апарату КМДА.

У столиці загалом 1112 виборчих дільниць, серед яких за кількістю виборців:

926 великих дільниць (83%), тобто понад 1500 осіб

122 середніх (11%), 500-1500 осіб

64 малих (6%), менше 500 осіб

Згідно з даними наданими ОПОРІ від ЦВК 92% будівель виборчих дільниць у Києві придатні для використання. Зокрема внаслідок агресії російської федерації

58 будівель виборчих дільниць було пошкоджено і вони були відновлені

22 будівлі дільниць пошкоджено, але вони підлягають відновленню

3 будівлі дільниць були зруйновані та відновленню не підлягають

Згідно із офіційними даними на сайті Державного реєстру виборців, кадрове забезпечення відділів ведення ДРВ по Києву складає 80% від рекомендованої чисельності працівників згідно постанови Кабінету міністрів України № 943 від 18.07.2007.

Дані у реєстрі постійно змінюються. Лише за 3 місяці в період з 1 жовтня по 31 грудня 2025 року відділами ведення ДРВ у місті Києві було внесено 45913 змін до Державного реєстру виборців (дані надані ОПОРІ від ЦВК):

26201 – кількість змін виборчої адреси у виборців

8488 – кількість виборців, що втратили право голосу

6903 – кількість виборців, що набули право голосу

4321 – кількість змін ідентифікаційних та службових даних

Зміни у структурі населення

Загальна кількість виборців у Києві фактично не змінилась – станом на 31.12.2021 цифра складала 2 176 594 осіб, а станом на 31.07.2026 це 2 153 017 осіб. Це пов'язано з високою кількістю внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) та низькою активністю населення щодо зміни виборчої адреси при зміні фактичного місця проживання.

Київ є лідером за розбіжністю між місцем реєстрації та фактичним місцем проживання: 44% киян живуть не за адресою своєї реєстрації. Для порівняння – в інших містах цей показник становить 32%, в обласних центрах 26%, у селах і селищах 21%. Фактично у столиці майже кожен другий мешканець проживає не там, де він зареєстрований.

Лише офіційно у Києві зареєстровано 441 тис. осіб з статусом ВПО (за даними Міністерства соціальної політики). Реальні цифри можуть бути набагато вищі. Як показало дослідження ОПОРИ, 77% внутрішньо переміщених осіб, які змінили фактичне місце проживання після початку повномасштабного вторгнення, живуть не за своїм місцем реєстрації.

Станом на кінець 2025 року у Європі перебуває 4,3 млн. українських біженців. Найбільше біженців за кордон виїхало з міста Києва (20,3%). Друге місце займає Харківська область (11,9%). Лише 16% опитаних українців за кордоном перебувають на консульському обліку в країні проживання, натомість 60% на обліку не перебувають. Серед основних причин 46,8% не бачать потреби в консульському обліку.

Що варто зробити до старту виборів на рівні держави?

1. Оновити законодавчу базу та проголосувати законопроект, розроблений спільно ЦВК, громадськістю та народними депутатами про чіткі правила на перших повоєнних виборах.

2. Посилити кадрову та технічну спроможність відділів ДРВ. Забезпечити їх альтернативними джерелами енергоживлення.

3. Автоматизувати обмін між державними реєстрами на прикладі передачі даних з Державного реєстру актів цивільного стану до відділів ДРВ.

Інформаційна кампанія

Інформаційна кампанія щодо оновлення даних виборців має розпочатись завчасно і задовго до кількох місяців, традиційно, відведених на підготовку до виборів. Мільйонам громадян України потрібно донести інформацію про необхідність оновлення даних у зручний для них спосіб.

Спеціально для цього ОПОРА презентувала всеукраїнську кампанію #ПеревірСебеУРеєстрі та запустила окремий сайт із покроковими інструкціями: <https://opora.ua.org/perevir-drv>

На сторінці можна дізнатися, що таке Державний реєстр виборців, чим він відрізняється від списку виборців, як перевірити інформацію про себе онлайн через «Кабінет виборця» та що робити, якщо дані відсутні або містять помилки.

Особливо рекомендується перевірити свої дані тим, хто:

Змінив місце проживання або реєстрації;

Має статус ВПО;

Виїхав за кордон через війну;

Змінював прізвище чи інші персональні дані;

Досяг 18-річного віку під час повномасштабної війни;

Хоче переконатися, що у Державному реєстрі виборців відсутні вже померлі члени родини.

Періодична перевірка себе у Державному реєстрі виборців має стати нормою для кожного українця – як сплата комунальних послуг чи вчасна сплата податків (<https://censor.net/ua/blogs/4022413/avtomatyzovana-baza-danyh-yakazberigaye-informatsiyu-pro-vybortsiv>). – 2026. – 08.09).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Сергій Позняк, власник відомих ветеранських фінансових сервісів FinStream і Cronvest

ПДВ на посилки: не можна наповнювати оборонний бюджет, одночасно ускладнюючи постачання на фронт

Є закони, які можна оцінювати винятково через економічну доцільність.

Є закони, де сперечаються про конкуренцію, податки, захист внутрішнього виробника чи європейські правила.

А є війна.

І коли країна воює, будь-яке економічне рішення я пропоную перевіряти ще одним дуже простим тестом: чи не стане після нього складніше людям на передовій?

Саме через цей тест сьогодні треба пропустити урядовий законопроект N16051 від 7 вересня 2026 року про зміни до Податкового кодексу щодо оподаткування ПДВ дистанційного продажу товарів, які надходять в Україну міжнародними поштовими та експрес-відправленнями.

Паралельно уряд доопрацював законопроект N15460 щодо митних формальностей для таких відправлень. І моя позиція проста.

Я не проти наведення порядку на ринку міжнародної електронної торгівлі.

Я не проти чесної конкуренції українського та іноземного бізнесу.

Я не проти європейських правил.

Але я категорично проти того, щоб під час війни ми будували правильну податкову модель ціною ускладнення постачання того, що завтра потрібно військовому на позиції.

У нинішньому вигляді законопроект N16051 потребує серйозного доопрацювання саме з погляду потреб фронту.

Це вже друга спроба

1 вересня Верховна Рада розглядала урядовий пакет змін щодо міжнародних посилок.

Законопроект N15460 не отримав необхідної кількості голосів за основу і був повернутий уряду на доопрацювання.

7 вересня Кабінет Міністрів повернувся з новою спробою. Зареєстрований законопроект N16051, доопрацьований і митний законопроект N15460.

Тобто уряд свою позицію не змінив принципово.

І я розумію аргументацію уряду.

Мінфін говорить про рівні конкурентні умови для українського виробника, адаптацію правил до європейської моделі IOSS, виконання міжнародних зобов'язань та додаткові надходження до бюджету.

За оцінкою самого Мінфіну, нові правила можуть дати близько 10 млрд грн додаткових надходжень на рік, які планується спрямовувати, зокрема, на потреби оборони. Уряд також пов'язує ухвалення пакета із доступом України приблизно до 4 млрд євро міжнародного фінансування.

Аргументи серйозні. Але саме тут виникає парадокс. Ми хочемо отримати додаткові кошти для оборони шляхом введення податку, який водночас може зробити дорожчими та складнішими частину дрібних закупівель для тієї самої оборони. Тобто правою рукою допомагаємо фронту, а лівою потенційно створюємо йому новий бар'єр.

Так не повинно бути.

Що змінює законопроект N16051

Сьогодні для міжнародних поштових та експрес-відправлень діє неоподатковуваний поріг у 150 євро.

Запропонована урядом модель передбачає ПДВ на імпорт товарів у таких відправленнях фактично з нульової вартості.

Для дистанційного продажу через маркетплейси вводиться спеціальна модель адміністрування. Водночас уряд пропонує залишити звільнення для некомерційних відправлень вартістю до 45 євро.

Тобто треба бути точними: мова не йде про буквальне оподаткування абсолютно кожної коробки, яку бабуся відправила онуку з Європи.

Але для комерційних дистанційних замовлень логіка змінюється принципово.

Купуєш товар – ПДВ виникає з першого євро.

І саме тут для мирної країни почалася б дискусія про конкуренцію українського ритейлу з Temu, AliExpress та іншими глобальними платформами.

Але Україна сьогодні не мирна країна.

В Україні міжнародна посилка дуже часто – це не чохол для телефона.

Це акумулятор. Це зарядний пристрій. Це електронний компонент. Це камера. Це антена. Це частина обладнання. Це засіб тактичної медицини.

Це те, що волонтер або військовий знаходить там, де воно є сьогодні, купує власною карткою і відправляє туди, де воно потрібне завтра.

І закон має бачити цю реальність.

Фронт давно живе не тільки державними закупівлями

Я військовий. І тому прекрасно знаю різницю між тим, як виглядає забезпечення війська на папері, і тим, як воно часто працює в реальному житті.

Є централізовані державні закупівлі. Є великі контракти. Є офіційна логістика. І все це критично важливо.

Але паралельно існує величезна система мікропостачання: волонтери, друзі підрозділів, родини військових, благодійні фонди, малі виробники, самі військовослужбовці.

Люди закупають те, чого немає в конкретний момент на складі, те, що потрібно модифікувати, те, що вийшло з ладу, те, потреба в чому виникла буквально вчора.

Особливо це видно на технологічній війні. FPV-дрон не є якоюсь раз і назавжди

затвердженою конструкцією. Комплектуючі змінюються, частоти змінюються, засоби протидії змінюються.

Камери, передавачі, антени, контролери, акумулятори, плати, роз'єми – усе це живе в темпі війни.

Противник змінив технологію сьогодні – відповідь потрібна не після тендера через три місяці – вона потрібна максимально швидко.

Саме тому дрібні міжнародні закупівлі стали частиною неформальної, але надзвичайно ефективної логістики війни.

20% для цивільного – гроші. Для фронту – ще й кількість

Тут легко сказати: ну добре, товар стане дорожчим на 20%. Неприємно, але переживемо.

А тепер подивімося на це очима волонтера.

Є 100 тисяч гривень збору. За ці кошти він може купити певну кількість акумуляторів, компонентів чи іншого спорядження. Якщо закупівля дорожчає – за ті самі пожертвовані українцями гроші на фронт іде менше одиниць товару.

Не абстрактних одиниць.

Менше акумуляторів. Менше компонентів. Менше обладнання.

А потім множимо це не на одну посилку. Множимо на тисячі людей, які щодня закривають потреби підрозділів. І бачимо зовсім іншу картину.

Фіскальна реформа перестає бути дискусією про те, чи має покупець заплатити на кількасот гривень більше за товар із китайського маркетплейсу.

Це стає питанням ефективності кожної гривні, яку суспільство збирає на війну.

І проблема не тільки в грошах

Є друга загроза – швидкість.

Під час війни швидкість інколи важливіша за ціну.

Затримка нової футболки на митниці – незручність.

Затримка потрібного компонента для підрозділу – зовсім інша історія.

Будь-яка нова система адміністрування на старті має ризик технічних збоїв, неправильного оформлення, непорозумінь між продавцем, платформою, перевізником, митницею і покупцем.

Можливо, через рік система працюватиме ідеально.

Але фронт не може чекати, поки всі навчаться.

Це дуже добре відчують самі українці.

За дослідженням Rating Group, 68% міжнародних посилок серед тих, хто ними користувався, мали вартість до 50 євро.

Серед популярних категорій – павербанки, акумулятори та зарядні пристрої.

79% опитаних вважають, що подорожчання міжнародних посилок може негативно вплинути на волонтерську діяльність та оборону.

85% бачать аналогічний ризик у можливих затримках доставки.

Можна сперечатися про податкову модель.

Але ігнорувати такий суспільний сигнал під час війни точно не варто.

Тактична медицина – ще один приклад

Військова медицина теж значною мірою виросла завдяки горизонтальним зв'язкам.

Турнікети.

Бандажі.

Засоби зупинки кровотечі.

Окремі компоненти IFAK.

Спеціалізоване медичне обладнання.

Величезна кількість цього роками купувалася волонтерами за кордоном, тому що люди не хотіли чекати.

Бо на фронті є речі, які не можуть чекати.

І тут важливо не маніпулювати.

Офіційно оформлена гуманітарна допомога має окремий правовий режим.

Але далеко не кожна невелика закупівля для підрозділу проходить як велика гуманітарна партія.

Часто це звичайне дистанційне придбання кількох десятків необхідних речей за гроші, зібрані друзями, колегами або підписниками.

І саме такі закупівлі законодавець має побачити.

Якщо ми залишимо їм тільки вибір «сплати ПДВ як звичайний споживач» або «проходь складну процедуру гуманітарного оформлення», ми не вирішимо проблему.

Ми створимо її.

Я не закликаю залишити все як є назавжди

Це важливо.

Я не кажу, що поріг 150 євро є священною коровою.

Я не кажу, що іноземні маркетплейси мають вічно мати перевагу над українськими продавцями.

Я не кажу, що Україні не треба гармонізувати податкове законодавство з ЄС.

І я точно не кажу, що державі не потрібні додаткові доходи.

Потрібні.

Особливо зараз.

Але хороше законодавство відрізняється від поганого не тільки правильною метою.

Воно відрізняється здатністю бачити побічні наслідки.

Під час війни одним із таких наслідків може стати удар по швидкій волонтерській логістиці.

І цього достатньо, щоб поставити запобіжник до голосування, а не після того, як проблема виникне.

Що потрібно змінити

Моя пропозиція дуже конкретна.

До ухвалення законопроекту N16051 та пов'язаних із ним митних змін треба створити простий, цифровий і захищений від зловживань механізм для закупівель, які йдуть на потреби Сил оборони.

Не довідка на десять сторінок.

Не похід волонтера по кабінетах.

Не ще одна бюрократична процедура.

Механізм має бути таким, щоб ним реально можна було користуватися.

Наприклад, право на спеціальний режим можуть отримувати верифіковані благодійні фонди та громадські організації, включені до відповідних державних реєстрів, військові частини та інші визначені законом суб'єкти.

Можливий і механізм підтвердженого відшкодування ПДВ після передачі товару військовій частині.

Можна встановити перелік категорій критичних товарів.

Можна встановити ліміти, щоб під виглядом допомоги армії ніхто не завозив комерційні партії iPhone.

Можна зробити електронний реєстр.

Можна забезпечити автоматичний обмін інформацією між митницею, податковою і системою обліку гуманітарної допомоги.

Рішень багато.

Неприпустиме тільки одне рішення – зробити вигляд, що проблеми немає.

10 мільярдів для оборони не повинні забирати ефективність у оборони

Мінфін говорить про приблизно 10 млрд грн додаткових бюджетних надходжень.

Добре.

Давайте боротися за ці гроші.

Давайте виконувати міжнародні зобов'язання.

Давайте приводити податкове законодавство до правил ЄС.

Але давайте не забувати одну просту річ.

Завдання держави – не просто зібрати більше грошей на оборону.

Завдання держави – зробити так, щоб оборона стала сильнішою.

Це не завжди одне й те саме.

Якщо заради додаткового доходу бюджету ми зменшуємо купівельну спроможність волонтерських зборів, створюємо додаткове адміністрування і потенційні затримки критичних товарів, то треба чесно порахувати не тільки те, скільки держава отримає.

Треба порахувати, що вона ризикує втратити. Бо бюджетна цифра дуже добре виглядає в Excel. Але війна відбувається не в Excel.

Європейські правила треба впроваджувати з урахуванням української війни

Я прихильник європейської інтеграції України.

Але європейська інтеграція не означає механічно копіювати правила, не враховуючи реальність країни, яка веде найбільшу війну в Європі після Другої світової.

Коли український волонтер купує за кордоном комплектуючі для дронів, він перебуває в іншому контексті, ніж споживач у Берліні чи Парижі, який замовляє товар із маркетплейсу.

Це не аргумент проти європейських норм – це аргумент за розумний перехід.

Уряд уже пропонує, щоб нові норми запрацювали не раніше липня 2027 року. Цей час треба використати не тільки для налаштування IOSS і митних IT-систем. Його

треба використати для створення «воєнного запобіжника».

Якщо на момент запуску нового режиму потреба у волонтерських поставаннях для фронту залишатиметься, має працювати спеціальний механізм. Автоматично. З першого дня. А не після першого скандалу на митниці.

Верховна Рада має виправити закон до того, як він стане проблемою

1 вересня парламент уже один раз сказав уряду: доопрацюйте.

Уряд повернувся.

Тепер завдання Верховної Ради не просто швидко проголосувати повторну версію заради календаря міжнародних зобов'язань.

Завдання парламенту – зробити закон кращим.

Я закликаю народних депутатів, уряд, Міністерство фінансів, Міністерство оборони, Мінветеранів, Державну митну службу та волонтерську спільноту сісти за один стіл до ухвалення законопроекту N16051.

І відповісти на одне питання.

Як зробити так, щоб ми справедливо оподатковували електронну комерцію, але не оподатковували ефективність фронту?

Відповідь точно існує.

Потрібна тільки політична воля її знайти. Бо сьогодні законопроект N16051 – це не закон про AliExpress. Не закон про Тетю. І навіть не лише закон про ПДВ.

У країні, яка воює, це також закон про швидкість поставання на фронт. Про ефективність волонтерської гривні. Про кількість акумуляторів, компонентів, спорядження та медицини, які за неї можна купити. Тому моя позиція проста. Оподатковувати комерцію – можна. Захищати український бізнес – треба. Виконувати міжнародні зобов'язання – треба.

Але бити по каналах забезпечення фронту – не можна.

Поки законопроект N16051 не матиме простого, реального і захищеного механізму для військових та волонтерських закупівель, голосувати за нього в остаточній редакції – передчасно.

Бо під час війни кожен закон має проходити найважливіший тест: чи робить він Україну сильнішою на фронті?

Якщо відповідь не очевидна – закон треба допрацьовувати (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/poznjak/6aa10fe9337b3/>). – 2026. – 09.09).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Володимир Бондар, суддя Сумського апеляційного суду.

Штучний інтелект у кримінальному суді: уроки Кальяо для України

Що відбувається, коли AI приходить у суд не як суддя, а як помічник.

Ще недавно розмова про штучний інтелект у суді нагадувала дискусію про літаючі автомобілі: цікаво, але десь далеко. Сьогодні це вже не фантастика. Штучний інтелект увійшов у роботу судових систем – від пошуку та роботи з великими масивами тексту до транскрибування судових засідань і підготовки документів.

І тут для мене, як для судді кримінальної палати, найцікавіше питання звучить не «чи зможе ШІ замінити суддю?». На це питання я б узагалі не витрачав багато часу.

Цікавіше інше: що саме можна віддати машині, щоб суддя міг більше часу присвячувати тому, заради чого він і потрібен суду – слухати, перевіряти, оцінювати, сумніватися і приймати рішення?

Саме тому мене зацікавив досвід Перу – точніше, Вищого суду справедливості Кальяо.

Там у кримінальних судах почали використовувати не просто «штучний інтелект», а конкретний набір стандартизованих PROMPTS. За офіційними повідомленнями Суду Кальяо, у 2025 році йшлося про 22 спеціалізовані промпти на базі Gemini для швидкої підготовки актів судових засідань.

Назва може звучати технологічно. Суть – напрочуд практична.

Машині не кажуть: «Виріши справу».

Їй дають транскрипцію вже проведеного засідання, визначену процесуальну ситуацію і чітку структуру документа. А потім отримують проєкт, який має бути перевірений людиною.

Тобто ІІІ тут не судить. Він допомагає оформити те, що суд уже зробив.

І саме ця деталь, на мій погляд, важливіша за самі 22 промпти.

Кальяо не намагався почати з найнебезпечнішого місця – з автоматизації суддівського розсуду.

Навпаки, технологія зайшла туди, де в суді дуже багато роботи, але порівняно мало власне правосуддя.

У переліку є різні процесуальні ситуації: питання тримання під вартою, його продовження чи припинення, контроль строків, арешт майна, контроль обвинувального акта, апеляційні слухання, звичайний судовий розгляд, дострокове завершення провадження та інші.

По суті, це спроба забрати у людини не право приймати рішення, а частину рутини.

Особливо цікаво, що Перу не обмежилось красивою презентацією нового сервісу.

У Кальяо одночасно створювали правила, стандартизували роботу і навчали персонал. У листопаді 2025 року суд навіть окремо організував обов'язкове навчання щодо використання PROMPTS для підготовки актів кримінальних слухань.

А у 2026 році ця практика почала розширюватися: з'явилися нові PROMPTS для одноособових кримінальних судів, а також пілотний цифровий інструмент, який дозволяє через QR-код отримувати доступ до матеріалів та відеозаписів кримінального провадження.

Це вже схоже не на експеримент із модною технологією, а на спробу перебудувати окремі процеси роботи суду.

Але тут і починається найцікавіше для України.

Ми часто сперечаємося, чи можна використовувати ChatGPT, Gemini або іншу модель у роботі судді. На мою думку, постановка питання має бути іншою.

Україна вже має власну відповідь на головне питання про межі такого використання. Стаття 16 Кодексу суддівської етики прямо допускає використання суддею технологій штучного інтелекту, але встановлює важливе обмеження: це не повинно стосуватися оцінки доказів і процесу ухвалення рішень.

Тобто межа проведена.

Допомагати – можна.

Вирішувати замість судді – ні.

Це здається очевидним, доки не стикаєшся з особливостями генеративного ІІІ.

Проблема в тому, що машина дуже добре вміє звучати переконливо. Вона може написати чудовою юридичною мовою те, чого насправді немає.

Саме тому одна з головних небезпек ІІІ у праві – не обов'язково відверта помилка.

Небезпечнішою може бути правдоподібна помилка.

Це добре видно вже з української судової практики. Верховний Суд стикався із ситуацією, коли учасник процесу посилався на «позицію» ChatGPT. А у 2025 році Касаційний господарський суд окремо наголосив, що відповіді штучного інтелекту не є джерелом достовірної науково доведеної інформації.

І це правило варто пам'ятати не тільки учасникам процесу.

Його варто пам'ятати і самим суддям.

Є ще одна небезпека – те, що в міжнародній дискусії називають automation bias. Якщо машина впевнено, красиво і структуровано щось написала, людина має природну спокусу повірити, що воно, мабуть, правильне.

Для суду це особливо небезпечно.

Суддя не може сказати: «Так вирішив алгоритм». У нас немає такого суб'єкта правосуддя. Є суддя, який особисто відповідає за рішення.

Саме тому мене особливо цікавить не питання «наскільки розумний ІІІ», а питання «наскільки добре організований людський контроль над ним».

Цей підхід дуже виразно присутній у новому курсі «AI, Justice, and the Rule of Law», який UNESCO розробила разом з University of Oxford спеціально для суддів, прокурорів та інших представників системи правосуддя.

Курс стартував у 2026 році й присвячений не програмуванню, а тому, що відбувається на стику ІІІ і права: справедливості та точності алгоритмів, прозорості, підзвітності, прав людини, доступу до правосуддя та людського контролю.

Сам факт появи такого курсу багато про що говорить. Суддям уже не достатньо просто знати, що таке штучний інтелект. Потрібно вміти критично працювати з його результатом.

Україна теж уже рухається в цьому напрямі.

Національна школа суддів України проводить спеціальні тренінги та вебінари з використання ІІ для суддів, помічників суддів і працівників апаратів судів. Тобто питання поступово переходить із площини «десь у світі це вже роблять» у площину професійної компетентності українського судді.

Водночас комплексного закону про штучний інтелект у нас станом на сьогодні ще немає. Урядовий план передбачає підготовку відповідного законопроекту у IV кварталі 2026 року.

І це, можливо, навіть добре в одному сенсі: ми ще маємо можливість не просто наздоганяти чужі моделі, а спокійно визначити власні правила.

Тут я б і повернувся до Кальяо.

Я не думаю, що нам потрібно просто взяти перуанські PROMPTS і перенести їх в український кримінальний процес. Це було б і юридично, і організаційно занадто прямолінійно.

У нас інший Кримінальний процесуальний кодекс, інші процедури, інша система електронного правосуддя, інші вимоги до інформаційної безпеки.

Але нам точно варто подивитися на саму логіку.

Спочатку визначити межу.

Потім стандартизувати те, що можна стандартизувати.

Підготувати людей, які цим користуватимуться.

І лише після цього масштабувати технологію.

Можливо, майбутній суд виглядатиме набагато менш футуристично, ніж ми собі уявляємо.

Суддя не сидітиме перед екраном, запитуючи машину, як вирішити справу.

ІІ просто непомітно працюватиме в тлі: переводитиме голос у текст, допомагатиме швидко знайти потрібний фрагмент у великому масиві матеріалів, структуруватиме

інформацію, перевірятиме технічну повноту документа, допомагатиме з перекладом.

А суддя робитиме те, чого не можна передати машині: оцінюватиме докази, слухатиме сторони, застосовуватиме право і прийматиме рішення.

Мені здається, саме тут і проходить головна межа.

Не між людиною та машиною.

А між «рутиною» і «правосуддям».

Якщо штучний інтелект здатний забрати частину рутини – це може бути добром для суду.

Якщо він починає забирати у судді оцінку доказів, відповідальність за висновок або саме право прийняти рішення – це вже зовсім інша історія.

Тому питання майбутнього українського суду, на мою думку, слід ставити не так: «Чи замінить штучний інтелект суддю?»

Набагато цікавіше запитати: «Що ми можемо доручити машині, щоб суддя міг більше часу присвячувати правосуддю?»

У Перу в Кальяо на це питання вже почали відповідати практикою.

Україні ще належить виробити власну відповідь.

І, можливо, саме зараз для цього найкращий момент (<https://sud.ua/uk/news/blog/371406-shtuchnyi-intelekt-u-kryminalnomu-sudi-uroky-kaliao-dlia-ukrainy>). – 2026. – 07.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександр Істер, учитель-методист, автор підручників та посібників з математики.

НМТ–2027: час для зменшення навантаження, а не лотереї на витривалість

Хочу поділитися думками про майбутнє НМТ–2027. Тема болюча для вчителів, батьків та учнів.

Президент Володимир Зеленський поставив чітку задачу: зменшити навантаження на дітей, які п'ятий рік навчаються в умовах війни. Реагуючи на це, міністр освіти і науки

Андрій Бутенко зазначив: «Ми працюватимемо з колегами, щоб знайти варіанти і виконати доручення Президента та зробити НМТ ефективним і менш стресовим для наших здобувачів освіти».

Зменшення навантаження – це правильний крок. Але, на мою думку, дуже важливим у будь-яких змінах є соціальна справедливість. Дитина, яка чесно вчилася попри тривоги й блеаути, має реалізувати себе. Проте в умовах, коли випускники змушені складати 4 предмети за один день – це практично неможливо. Це лотерея на витривалість нервової системи, де на 3–4 годині тестування учень просто «перегорає».

Я не фахівець у галузі безпеки, але реальність диктує свої умови. Не думаю, що в травні-червні 2027 року безпекова ситуація суттєво покращиться. Тому розраховувати треба на те, щоб проводити весь НМТ одразу у сховищах, а не переривати процес і спускатися туди під час тривоги.

Що ж до самого формату іспиту, то я не змінюю своєї професійної позиції. Ще 16 лютого 2023 року у своєму блозі «Пошук оптимального формату НМТ–2023» я писав:

«Вважаю правильним наступний формат.

У перший день учні складають тестування з двох предметів: українська мова і математика. Пропоную час виконання 150 або 180 хвилин.

У другий день випускники складають історію України та один предмет за вибором. Пропоную час виконання 120 або 150 хвилин».

Залишаюся при цій думці й зараз. Проте час виконання може бути й меншим, якщо передбачити обов'язкову перерву між предметами.

Якщо поєднати першу думку (безпекову) і другу (структурну), то виникає необхідність створення більшої кількості придатних сховищ та проведення іспитів у дві зміни. Наприклад, перша зміна розпочинає о 10:00, а друга – о 15:00. Щоб не було плутанини: мова йде про різні потоки вступників, адже кожен конкретний учень складає свої іспити у два різні дні у свою фіксовану зміну. Це цілком реально, якщо прийняти чітку та гуманну схему: 60 хвилин на перший предмет + 20 хвилин перерви для

психологічного розвантаження + 60 хвилин на другий предмет.

До того ж, ідея «розділення» предметів чудово корелюється ще з однією думкою Президента – можливістю перескладання НМТ (як це працює з аналогами тестування у багатьох країнах світу).

Уявімо сьогоднішню схему: 120 хвилин на два предмети спільно. Абітурієнт вдало склав українську мову, але хоче перескласти математику. Як рахувати час на перездачі? Давати йому знову всі 120 хвилин – несправедливо, адже він витратить увесь цей час суто на математику. Давати фіксовані 60 хвилин – теж не зовсім чесно. Можливо, під час першої спроби він розв'язав мову за 30 хвилин, а на математику залишив собі цілих 90 хвилин. Чітке «розділення» предметів повністю усуває ці технічні та організаційні негаразди.

Окремо зазначу, що вважаю необхідним після закінчення війни обов'язково повернути класичне ЗНО. При цьому математика має бути двох рівнів (відповідно до концепції НУШ) – основний та поглиблений, із виставленням оцінки за ДПА (за 12-бальною системою). А заклади вищої освіти вже самі повинні визначати, сертифікат якого саме рівня ЗНО (за 200-бальною системою) їм потрібен для прийому абітурієнтів на ту чи іншу спеціальність.

Можливо, є сенс і деякі інші предмети в умовах ЗНО робити двох рівнів. Але тут я не буду стверджувати напевно – це питання вже до інших фахівців (<https://osvita.ua/blogs/97792/>). – 2026. – 03.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ганна Новосад, експертка з питань освіти, міністр освіти і науки України 2019–2020 років).

Читання залишається найвразливішою галуззю українських підлітків

Зараз буде довге читання про читання.

Свіжий національний звіт PISA-2025 вже опубліковано. Для освіти – це велика подія. Для української освіти в умовах війни – і поготів.

Міжнародне дослідження якості освіти PISA оцінює, наскільки 15-річні учні й учениці здатні застосовувати набуті знання та вміння в життєвих ситуаціях у трьох ключових галузях: природничо-наукові дисципліни, математика, читання. А ще дозволяє побачити динаміку – порівняти результати українських підлітків із попередніми циклами дослідження.

Читання залишається нашою найвразливішою галуззю. Саме тут найбільший розрив із середнім показником країн ОЕСР і найбільше зниження порівняно з нами ж у 2018 роком.

У 2022 році середній результат українських підлітків із читання становив 427 балів, у /2025-му – 418. Вважається, що 20 балів = ~ 1 рік навчання.

Як на мене, на читацьку грамотність звертають найменше уваги в «побутових» та медійних обговореннях PISA. Її складніше співвіднести з власним шкільним досвідом.

Математика, фізика, хімія – зрозумілі предмети, з яких усі отримували оцінки. А що означає «низький результат із читання» у 15 років? Що саме перевіряли, якщо читати ми всі начебто навчилися ще в початковій школі?

Тому коли у звіті розрив між українськими підлітками та їхніми однолітками в країнах ОЕСР із читання приблизно прирівнюють до двох років навчання, то як це взагалі розуміти?

45% українського учнівства не досягає базового рівня з читання. 45%!

Що саме PISA називає читанням? Здатність розуміти тексти, використовувати їх, оцінювати й осмислювати прочитане, щоб досягати своїх цілей, розвивати знання та брати участь у житті суспільства. Це значно ширше за техніку читання чи знання літературних творів. Ідеться про те, як людина працює з інформацією.

Знайти потрібне. Зрозуміти головну думку. Пов'язати різні частини тексту. Зробити висновок із того, що прямо не сказано. Зіставити кілька джерел. Оцінити достовірність повідомлення й аргументи автора.

А що таке базовий рівень? Це рівень 2 за шкалою PISA: вміння визначити головну думку тексту помірної довжини, знайти інформацію за заданими критеріями, зробити нескладний

висновок. За підказкою в завданні – пояснити мету тексту, порівняти прості твердження та аргументи на їхню підтримку.

«Нище базового рівня» не означає, що дитина взагалі не вміє читати. Але вона ще не опанувала ці навички достатньо впевнено.

У повсякденному житті це може виглядати так:

Прочитати оголошення про конкурс, але не з'ясувати, чи можеш ти взяти в ньому участь, якщо вікові обмеження й інші умови зазначені в різних частинах тексту.

Зрозуміти окремі речення новини, але не пояснити своїми словами, що саме сталося і яка її головна думка.

Прочитати два короткі повідомлення про одну подію, але не помітити, у чому вони суперечать одне одному, навіть коли про це прямо запитують.

Саме про недостатньо сформовану здатність працювати зі змістом ідеться за цією цифрою.

Для України це також питання здатності розпізнавати дезінформацію та російську пропаганду.

Щоб помітити маніпуляцію, потрібно спочатку зрозуміти, що саме стверджує автор і чи підтверджує це наведена інформація. Якщо складно пов'язати дві частини тексту, складніше й помітити, що гучний заголовок суперечить змісту новини. Якщо складно порівняти повідомлення, складніше перевірити, чи не вирвали цитату з контексту.

Що ми бачимо в роботі з надолуженням освітніх втрат у SavED?

Якщо завдання з математики подані в текстовому вигляді, учні значно частіше їх пропускають або розв'язують неправильно. Тобто труднощі починаються ще до обчислень – із розуміння умови й того, що потрібно знайти.

Труднощі в одній галузі часто пов'язані з труднощами в інших. Про це говорить і національний звіт.

У читання немає окремого місця в розкладі базової та старшої школи. Але має бути зрозуміле місце в освітній політиці: хто і як виявляє труднощі з розумінням тексту, яку допомогу отримує дитина, як учителів різних предметів готують із цим працювати.

45% нижче базового рівня – достатня підстава перестати вважати, що в підлітковому віці питання «чи вміє дитина читати?» вже закрите.

Важливе уточнення: це результати для 17 регіонів, охоплених дослідженням. Низка прифронтових областей і тимчасово окуповані території до нього не увійшли.

Вдячність всій команді УЦОЯО, що вже вдруге забезпечили участь України в PISA в умовах великої війни (<https://osvita.ua/blogs/97837/>). – 2026. – 08.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ігор Лікарчук, доктор педагогічних наук, професор.

Для чого Україні витратити гроші на участь у дослідженні PISA?

Уявімо лікаря, який раз на три роки призначає тяжкохворому пацієнтові дороге обстеження і дуже дорогі аналізи. Отримує результати. Ретельно їх вивчає. Виявляє ряд хвороб. Збирає консилиум. Який констатує, що хвороби і цього разу нікуди не поділися. І... забуває всю цю історію до наступного обстеження через три роки.

Я цю історію згадав, коли прочитав, що сьогодні громадськості презентували результати міжнародного порівняльного дослідження PISA-2025, яке також проводиться один раз на три роки. Про ці результати говорили багато. Наводили цифри, факти, порівняння, аналітику. Все красиво, благочинно, презентабельно.

Але якщо дуже коротко, то головна новина звучить приблизно так: гірше, ніж було, не стало. І це вже добре.

Хоч і трішки дивно, що не стало, зважаючи на ті умови, у яких останні кілька років працює українська школа.

І за те, що гірше не стало, маємо дякувати українському вчителю. Не знаю, чи ця подяка на сьогоднішній презентації прозвучала, бо мене там не було, але вона мала б стати основним рефреном сьогоднішньої конференції.

Я не писатиму про цифри й аналітику цього дослідження, які можна довго вивчати. Я про інше.

На моїй пам'яті були презентації результатів TIMSS-2006, PISA-2018, PISA-2022. І ось тепер – PISA-2025. Це є замкнутий циклічний процес, коли тисячі дітей виконують завдання. Фахівці збирають і обробляють величезні масиви даних, готуються таблиці, графіки, національні звіти...

Потім проводяться презентації, науково-практичні конференції і конференції для преси, «круглі столи», засідання колегії МОН, готуються якісь рекомендації...

А потім усе поступово затихає. До наступного міжнародного порівняльного дослідження. І так уже багато років.

У народі для такої діяльності є значно коротша назва – товкти воду в ступі.

А якщо простіше, то це «товчіння води» абсолютно ніякого значення для розвитку української шкільної освіти не має.

Тобто все, як у тому випадку з лікарською практики, про який я згадав на початку есе.

Який сенс хворому оплачувати високовартісне чергове дослідження, якщо за результатами попереднього нічого не робиться для лікування його хвороби?

В українській шкільній освіті те саме. Вкотре ми отримуємо результати валідних і об'єктивних міжнародних порівняльних досліджень. Але я не можу назвати жодного системного управлінського рішення на найвищому рівні, ухваленого саме за результатами цих досліджень, наслідки якого можна було б сьогодні побачити в результатах українських дітей.

Презентації провели, перед донорами відзвітувалися, на пресконференціях напустили аналітичного туману журналістам і... крапка.

Тому після сьогоднішньої презентації у мене виникло дуже просте і, можливо, трохи цинічне запитання: а для чого витратити гроші на участь у таких дослідженнях?

Щоправда, цього разу є цікавий нюанс.

За саму участь України у PISA-2025 цього разу заплатив не український бюджет. Через бюджетні обмеження, спричинені війною, МОН попросило скасувати внески України за участь у дослідженні, а ОЕСР погодилася покрити ці внески.

Здавалося б, це – чудово. Зекономили.

Але від цього моє запитання стає ще незручнішим. Який сенс просити світ оплачувати нам чергові аналізи стану нашої освіти, якщо після отримання їхніх результатів ми знову не починаємо лікування?

ОЕСР може оплатити Україні участь у PISA. Міжнародні партнери можуть допомогти провести дослідження. Вони можуть дати нам якісну діагностику української освіти.

Але вони не можуть замість українського МОН ухвалити рішення, що робити з її результатами.

Якщо ж таких рішень немає, то навіщо проводити наступне дослідження? Щоб через три роки знову дізнатися, скільки українських дітей не досягають базового рівня читацької чи математичної грамотності? Щоб знову порівняти себе з іншими країнами? Щоб провести ще одну презентацію? А потім із полегшенням повідомити суспільству: принаймні гірше не стало.

І саме тому виникає елементарне питання: «Кому і для чого потрібна діагностика заради діагностики?»

Проблема української освіти вже давно не в нестачі даних. Даних – більш ніж достатньо.

Проблема в багаторічній інституційній нездатності освітянських керівників перетворювати неприємні дані на неприємні управлінські рішення.

Мене сьогодні журналісти запитали прямо: «А якби Вам довелося пропонувати якісь рішення за результатами цієї діагностики, то якими б вони були?»

Я відповів коротко.

1. Незалежний перегляд Концептуальних засад НУШ.

Не для того, щоб поховати реформу, а для того, щоб нарешті перевірити її успіхами дітей. Реформі майже десять років. Досить оцінювати її намірами, презентаціями та кількістю проведених майстерок чи EdCamp'ів. Настав час оцінити її тим, заради кого вона починалася: що знає і вміє українська дитина?

І тоді всі інші рішення: повернення пріоритету базових навичок, зміна програм, підготовка вчителя, компенсація освітніх втрат – випливатимуть із цього першого.

До речі, тут виникає ще гостріше запитання: якщо результати міжнародних досліджень не стають підставою навіть для критичного перегляду концептуальних засад реформи, то навіщо державі взагалі брати участь у цих дослідженнях?

2. Ґрунтовний перегляд цифрової політики в школі.

Як те роблять сьогодні у Фінляндії, Данії, Великій Британії, Швеції та інших країнах.

OECD у своєму сьогоднішньому звіті окремо звертає увагу на те, що погіршення читання у світі відбувається на тлі посилення цифровізації, зростання екранного часу і скорочення читання для задоволення. OECD обережно говорить про взаємозв'язок, а не просту причинність, але сигнал достатньо серйозний. Тому я б припинив вважати сам факт появи ще одного цифрового сервісу ознакою модернізації освіти.

Книга, довгий текст, письмо від руки, усний виклад, зосереджена робота без екрана повинні знову стати нормальною частиною навчального дня.

3. Розробка, затвердження і реалізація національної програми відновлення читацьких компетенцій і математичної грамотності.

Починаючи не з 15-річних, а з початкової школи. І йдеться не про чергові 70 сторінок рекомендацій учителю, написаних «експертами і експертками», які ніколи не бачили реальної школи, а про визначення на державному рівні невеликої кількості фундаментальних результатів, прогалини в яких школа зобов'язана виявляти й надолужувати, не дозволяючи їм накопичуватися з класу в клас. Потрібно дати школам сучасні діагностичні інструменти, додатковий навчальний час і ресурси для роботи з дітьми, які відстають.

4. Потрібно перестати вважати дистанційним навчанням проведення уроків у режимі онлайн за технологіями класно-урочної системи навчального процесу. Це – не навчання.

Дистанційне навчання – це самоосвіта учнів під педагогічним патронатом учителя.

На жаль, за роки ковіду та війни в Україні практично нічого не зроблено на загальнодержавному рівні для того, щоб дистанційне навчання стало саме таким. То вже хоч зараз потрібно щось робити.

5. Перегляд змісту шкільної освіти.

Йдеться не про додавання нових компетентностей, курсів, індивідуальних освітніх траєкторій, наскрізних ліній і модних тем, а про ґрунтовний аналіз того, що можна викинути з програм, щоб дитина мала час навчитися добре читати, розуміти текст, рахувати, аргументувати, працювати з фактами, бачити причинно-наслідкові зв'язки.

PISA вкотре показує не дефіцит «інноваційності», а дефіцит фундаментальної здатності користуватися знаннями.

Я не претендую на вичерпний перелік того, що потрібно зробити, отримавши результати чергового міжнародного порівняльного дослідження. Він може бути достатньо довгим. Головне, щоб він був.

Бо результати PISA та інших досліджень насамперед потрібні для того, щоб приймати рішення. А не для презентацій.

Замість епілогу.

На мою думку, нам не потрібне ще одне міжнародне дослідження, щоб зрозуміти, що в української школи є проблеми з базовими навичками. TIMSS нам про це говорив. PISA–2018 говорила. PISA–2022 говорила. Тепер говорить PISA–2025.

То, можливо, вже потрібно перестати замовляти аналізи, а розпочинати лікування?

Якщо, звичайно, знайдуться лікарі, які візьмуться за нього.

А от із цим у нашій освіті проблема... (<https://osvita.ua/blogs/97850/>). – 2026. – 08.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Не слід боятися поняття «освітня послуга»

У засобах масової інформації та соціальних мережах нерідко можна прочитати критичні і навіть зневажливі зауваження до поняття «освітня послуга». Мовляв, учитель – це носій

знань і традицій, сенс його служіння – не роздавати послуги, а сіяти «розумне, добре, вічне»...

Ось, приміром, цитата з матеріалу Олександра Козлова з промовистою назвою «Я хочу скористатися запрошенням міністра освіти до діалогу»: «Насамперед, нам потрібно негайно зупинити руйнівну за своєю суттю парадигму «освіта як послуга». Коли з учителя зробили «безправного сервісного працівника», а з учня та батьків – «клієнтів, які завжди праві», школа втратила свою виховну й академічну вісь. Навчання – це не замовлення кави в кав'ярні, це важка праця обох сторін. Поверніть вчителю законне право вимагати дисципліни, виконання обов'язків та поваги до свого авторитету, бо без цього будь-які методики перетворюються на формальне перебування дітей у приміщенні»

Дописів на цю тему – доволі багато. А відтак, на мою думку, проблема заслуговує на те, щоб її «проговорити».

Для початку – давайте почитаємо законодавчі акти.

У підпункті 18 пункту 1 статті 1 Закону України «Про освіту» вказано: «освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання».

Поняття «освітня послуга» та його похідні наведено не лише у базовому, а також у деяких «галузевих» законах.

Приписом пункту 1 статті 1 Закону України «Про дошкільну освіту» визначено: «освітня послуга – комплекс дій суб'єкта освітньої діяльності, визначених законодавством, освітньою програмою, засновником та/або суб'єктом освітньої діяльності, що передбачають єдність процесів розвитку, навчання, виховання та догляду за дитиною, спрямовані на забезпечення здобуття дошкільної освіти та досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання, забезпечення безпеки та здоров'я дитини, належного перебування дитини за місцем здобуття освіти».

Виходячи із змісту абзацу третього пункту 2 статті 59 Закону України «Про повну загальну

середню освіту», серед джерел фінансування закладів загальної середньої освіти згадані доходи від надання платних освітніх та інших послуг.

Відповідно до підпункту 7 пункту 1 статті 34 Закону України «Про професійну освіту», заклад професійної освіти має право надавати освітні та інші послуги відповідно до законодавства.

Положенням підпункту 8 пункту 2 статті 32 Закону України «Про вищу освіту» передбачено, що заклади вищої освіти мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства.

Отже, оскільки поняття «освітня послуга» наведене у текстах законів, воно є правовим. А значить, має певний правовий зміст.

Водночас, поняття «освітня послуга» вживається переважно тоді, коли слід підкреслити економічний аспект освітньої діяльності.

Уже давно ніхто не заперечує, що освіта є одним із найрозвинутіших соціальних інститутів, способом пізнання навколишнього світу, універсальним механізмом передачі знань та засобом виховання особистості. Але також ніхто не може заперечити, що освітня діяльність, як і будь-яка інша розумова діяльність у суспільстві, має економічний аспект, а її провадження породжує певні економічні наслідки.

У сфері «освіта» (як і в будь-якому іншому виді економічної діяльності) проявляються різні економічні ефекти: виробляється додана вартість, найняті працівники отримують за свою роботу зарплату, юридичні особи (установи) платять податки, інвестори отримують прибутки (або збитки), основні фонди піддаються амортизації тощо. Отже, формальні інституції освітньої системи (дитячі садки, школи, коледжі, університети) функціонують в економічному просторі. З цим сперечатися неможливо.

До речі, коли хто не знає – з точки зору управління національним господарством, видами економічної діяльності вважаються не

тільки промисловість і сільське господарство, а ще й так звана «невиробнича сфера» – тобто спорт, культура, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, державне управління, діяльність громадських та благодійних організацій та багато інших галузей. З погляду теорії макроекономіки, таке розуміння національного господарства виправдане: будь-яка людська діяльність, що веде до отримання доданої вартості, є за змістом економічною, а отже – вона може піддаватися економічному регулюванню.

Тож зовсім не дивно, що сучасні економісти сприймають освіту не просто як сферу, де хтось навчає, а хтось навчається, а передусім як вид економічної діяльності, простіше кажучи – як галузь економіки, у якій виробляються певні специфічні послуги (які є економічним продуктом або економічним благом).

Але ми маємо чітко розуміти – що саме (який продукт) виробляють освітні інституції?

З точки зору економічної теорії, результатом діяльності є економічні блага – товари, послуги, роботи. Послуга – це економічне благо, яке має нематеріальну природу. Послугу не можна «виробити про запас», складувати, транспортувати тощо. Послугу можна спожити лише під час її надання (виробництва).

Найголовніша особливість: результат та якість послуги залежить і від її надавача (виробника), і від її споживача (отримувача), точніше – від взаємодії та сумлінних зусиль кожного з учасників. Приміром, якщо Ви хочете носити гарну зачіску – треба виконувати вимоги перукаря і певний час не мотати головою. Якщо Ви хочете одужання – треба сумлінно виконувати поради лікаря і вчасно приймати ліки. Якщо Ви хочете вивчити іноземну мову – треба робити певні інтелектуальні зусилля та виконувати домашні завдання.

У слові «послуга» нічого образливого немає і не може бути. Як не може буде образливою будь-яка чесна праця, у тому числі у сфері виробництва та надання освітніх послуг.

Лікарі вже давно не ображаються на поняття «медична послуга». Залізничники вже давно не ображаються на поняття «транспортна послуга». Офіціанти вже давно не ображаються на поняття «послуги громадського харчування».

Перукарі вже давно не ображаються на поняття «перукарська послуга». Майстри жеків вже давно не ображаються на поняття «комунальна послуга».

І тільки деякі так звані «освітні експерти» і «освітні експертки» вперто і наполегливо продовжують непримиримі дискусії про неможливість і навіть шкідливість застосування поняття «освітня послуга».

Застосування поняття «освітня послуга» зовсім не означає, що ми хочемо зробити з вчителя «безправного сервісного працівника». Також це зовсім не означає, що учні та батьки – «клієнти, які завжди праві».

Кожен з нас знає, що споживачу може бути відмовлено у наданні послуги в певних визначених законодавством випадках. Не будемо перевантажувати матеріал відповідними цитатами із законів. Образно кажучи, у реальному житті клієнт правий далеко не завжди...

У будь-якого споживача (у тому числі у учнів, слухачів, студентів, аспірантів) є і певні права, і певні обов'язки. Водночас, вони мають право на отримання якісної освітньої послуги. Хіба ні?

Застосування поняття «освітня послуга» зовсім не означає, що вчитель не має вимагати дисципліни або не вправі розраховувати на повагу до свого авторитету. Це також не означає, що діти автоматично мають перестати вчити таблицю множення напам'ять.

Будь-яка якісна послуга – освітня, медична, транспортна, перукарська – це завжди результат осмисленої взаємодії двох сторін – і надавача, і споживача...

Для того, аби видужати, пацієнт має виконувати поради лікарів. Для того, аби отримати гарну зачіску, клієнт має сидіти рівенько і виконувати вказівки перукаря. Для того, аби вивчити іноземну мову, здобувач освіти має відвідувати заняття, активно запам'ятовувати матеріал і виконувати всі домашні завдання.

Ми маємо включити здоровий глузд – це гарний спосіб знаходити правильні рішення.

Поняття «освітня послуга» запроваджено для того, аби застосувати до освітньої діяльності увесь спектр економічних моделей, включаючи визначення розміру належного відшкодування.

Якщо заклади освіти не надаватимуть жодної послуги – тоді який саме економічний продукт мають оплачувати платники податків?

Окрім того, застосування поняття «освітня послуга» дає нам можливість планувати результат діяльності освітньої системи (у тому числі економічний).

У поняття «послуга», таким чином, ніхто не вкладав і не вкладає жодного зневажливого або принизливого змісту.

На мою думку, серйозні дослідники вже давно мають обговорювати інші, більш важливі, проблеми. Не секрет, що у практиці державного економічного регулювання розвитку освітньої системи виникає чимало труднощів. Приміром: за якою ціною бюджет має оплачувати державне замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів? Адже у різних закладах освітні програми різні, одні насичені теоретичними знаннями, інші передбачають поглиблене опанування спеціальних дисциплін, а треті роблять ставку на дуальну освіту.

Ще одна проблема: якщо у різних закладах фактична ціна буде різною (це природньо), тоді з точки зору теорії бюджету вигідніше усе замовлення розмістити у тому закладі, який запропонує найменшу ціну. Але на практиці це неможливо, оскільки призведе до непоправних деформацій ринку праці.

Яким чином гармонізувати суспільний інтерес, освітні потреби здобувачів, ефекти ринку праці та бюджетні обмеження – це ще одна проблема.

Утім, сказане зовсім не означає, що держава, фінансуючи освітню діяльність, не повинна планувати результат. Гроші платників податків мають завжди виділятися на досягнення конкретного результату – чи то буде будівництво дитячого садочку, чи то закупівля новеньких парт, чи то ремонт студентського гуртожитку.

Абсолютно всі кошти, які виділяються з державного та місцевого бюджетів на реалізацію будь-яких програм і проєктів, повинні витрачатися ефективно, у суворій відповідності до закону. Підкреслюю: будь-яких програм і проєктів, у тому числі під час фінансування освітніх послуг.

Економіка освіти – це наука та галузь знань, у якій є свої закони, закономірності, категорії.

Але серйозні дослідники, у тому числі вчені-економісти, ніколи не пропонували розуміти роль освіти лише з позицій голого економізму.

Буде правильно, якщо до дослідження цих проблем підходити комплексно, системно, без примітивних маніпуляцій, натомість озброївшись усім арсеналом сучасних методів пізнання суспільних явищ і процесів.

У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (https://osvita.ua/blogs/97864/#google_vignette). – 2026. – 10.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Вікторія Виговська, Ольга Лялька, Анастасія Морозова, Наталія Пакош, Уляна Березовська, Соломія Тимошенко (Незалежна аналітична платформа ГО VoxUkraine)

Від «промислового безвізу» до інтеграції з енергетичним ринком ЄС: головні реформи II кварталу 2026 року

У другому кварталі реформи залишалися важливою умовою не лише просування України до ЄС, а й отримання зовнішнього фінансування: у червні країна отримала 2,8 млрд євро у межах Ukraine Facility. Водночас уряд оновив сам План, щоб краще синхронізувати його з процесом вступу до ЄС. На цьому тлі реформаторський темп не знизився: за квітень-червень експерти Індексу реформ зафіксували 53 зміни, серед яких нові кроки до інтеграції з ринком ЄС, а також реформи у бізнесі, державних фінансах, енергетиці.

У другому кварталі 2026 року влада продовжила ухвалювати зміни приблизно з тією ж інтенсивністю, що й у попередньому кварталі. Протягом квітня-червня експерти Індексу реформ оцінили 53 регуляції (рис.1). Із них 37 постанов та одне розпорядження Кабміну, 13 законів, по одному наказу від

Мінекономіки та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Центр реформаторської активності знову був зосереджений в уряді: Кабмін ініціював 40 рішень, які згодом потрапили до Індексу. Переважно уряд змінював правила через постанови – таких було 34. Однак помітною була і його роль у просуванні законодавчих змін: п'ять ухвалених законів були урядовими ініціативами, причому чотири з них виконують євроінтеграційні зобов'язання України. Йдеться про нові правила безпеки залізничного транспорту (+2 бали), запровадження більш гнучких механізмів публічних закупівель (+2,25 бала), підготовку до «промислового безвізу» з ЄС (+3 бали) та вдосконалення ринкового нагляду за харчовими продуктами (+1 бал).

На цьому тлі законодавча активність інших ініціаторів була меншою. Народні депутати стали авторами семи законів, які експерти віднесли до реформаторських, тоді як на рахунок Президента у цьому кварталі лише закон про створення Міжнародної компенсаційної комісії для України (+2 бали).

Серед змін другого кварталу 12 регуляцій отримали від експертів Індексу реформ оцінку +2 бали і вище. Найвагоміші реформи цього періоду стосувалися управління державними фінансами, бізнесу, судової системи, енергетики та соціального захисту

Головна реформа періоду – закон, що спрощує доступ української промислової продукції на європейський ринок, – отримала від експертів Індексу оцінку +3 бали. Закон наближає Україну до «промислового безвізу» з ЄС. Йдеться про майбутню угоду АСАА (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products – Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції), за якою українські сертифікати та результати перевірки промислової продукції зможуть визнавати в ЄС без повторного проходження тих самих процедур. Для цього Україна має довести, що її система акредитації працює за європейськими правилами. Закон передбачає, що Національний орган України з акредитації має інтегруватися до європейської системи та пройти взаємне оцінювання. Якщо

українську систему визнають на рівні ЄС, це стане основою для взаємного визнання результатів оцінки відповідності.

Втім як зазначає заступниця керівниці проекту Індекс реформ Вікторія Агапова, хоча закон і закладає міцний фундамент для інтеграції у внутрішній ринок ЄС, його економічний ефект відкладений у часі. Більшість ключових норм, які остаточно звільнять бізнес від процедури подвійної сертифікації, запрацюють після фактичного підписання та набрання чинності угодою АСАА для України.

В 2,75 бала експерти оцінили закон №4905-IX, який об'єднує дві щорічні декларації суддів – доброчесності та родинних зв'язків – в один документ. В декларації розширили перелік родинних зв'язків, які потрібно вказувати. Водночас Антон Зелінський із фундації DEJURE зазначив, що кількість інших змістовних тверджень у декларації скоротили із 28 до 8. Наприклад, прибрали твердження про відповідність майна законним доходам та необхідність вказувати інформацію про рішення щодо учасників Революції Гідності. Загалом частина експертів погоджується, що це рішення є важливим з точки зору виконання міжнародних зобов'язань (що впливає на його високу оцінку), втім частина положень потребує суттєвих доопрацювань.

Ще три події мають оцінки в +2,5 бали кожна. Серед них закон, який створює правові умови для приєднання українського ринку електроенергії до ринку ЄС. Ключова зміна – запровадження market coupling, тобто спільної торгівлі на ринках «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку: електроенергія та доступ до міждержавних мереж продаватимуться одночасно, а система автоматично визначатиме обсяги перетоків між Україною та країнами ЄС з урахуванням цін, попиту та пропускної спроможності мереж.

Окрім цього, уряд змінив правила малої приватизації: раніше підприємець міг орендувати державне або комунальне приміщення, відремонтувати його, а потім викупити його без аукціону за ціною, меншою за ринкову. Тепер ці об'єкти продаватимуть лише через аукціони у Prozorro. При цьому,

якщо орендар не придбає об'єкт, то новий власник компенсує йому вкладені в ремонт кошти.

Юридичний радник Transparency International Ukraine Андрій Швадчак пояснює, що аукціони дозволяють громадам отримувати більше доходів від продажу майна: у містах, де застосовували обидва механізми, об'єкти на аукціонах у середньому продавали на 45% дорожче, ніж через прямий викуп. Тому відмова від неконкурентного викупу зменшує ризик недоотримання коштів місцевими бюджетами.

Ще одна подія, що має +2,5 бали – спрощення технічного контролю вантажівок, що здійснюють міжнародні перевезення за дозволами Європейської конференції міністрів транспорту (ЄКМТ). Тепер під час одного техогляду можна підтвердити відповідність автомобіля як національним вимогам, так і вимогам ЄКМТ (раніше потрібно було проходити окремі перевірки). А видавати сертифікати відповідності зможе не одне державне підприємство, а всі акредитовані суб'єкти, які проводять такі перевірки.

Прогрес за напрямками Індeksu

Найбільший прогрес у II кварталі спостерігається у сфері бізнесу. За цей період за напрямком ухвалили 13 реформ із сумарною кількістю балів 17,75 (рис. 3). Дещо більше реформ було у сфері людського капіталу (14 регуляцій), проте їхній вплив дещо менший – сумарно всі події мають 14,5 бала, а середній бал події за напрямком – 1.

Активізувався і напрям державних фінансів. У другому кварталі тут зафіксували дев'ять реформ проти трьох у попередньому. Причому третина нових рішень отримала оцінку +2 бали і вище. Натомість у банківському секторі суттєвого пожвавлення не відбулося.

Бізнес-середовище

Найсуттєвіші зміни у сфері бізнесу були пов'язані з поступовою адаптацією правил роботи бізнесу до вимог ЄС. Частина рішень продовжила цифровізацію та розширила державну підтримку підприємств.

Однією з найбільш помітних новацій стало розширення можливостей міжнародного комерційного арбітражу в Україні (+2 бали).

Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України зможе розглядати інвестиційні спори між іноземним інвестором та державою, але лише тоді, коли така можливість передбачена міжнародним договором, українським законодавством або угодою сторін.

Ще одна важлива зміна – створення механізму міжнародної торгівлі скороченнями викидів парникових газів (+1 бал). У рамках дворічного експерименту підприємства та громади зможуть реалізовувати проекти, які скорочують викиди парникових газів або збільшують їх поглинання, а підтверджені результати – передавати іноземним партнерам в обмін на фінансування.

Для цього має запрацювати Національний вуглецевий реєстр, у якому реєструватимуть кліматичні проекти та результати скорочення викидів. Наприклад, підприємство може модернізувати обладнання й завдяки цьому скоротити викиди CO₂. Після незалежної перевірки цього результату держава зможе дозволити випуск відповідних вуглецевих одиниць та їхній продаж за кордон. Анастасія Сидоренко з ГО «Екодія» зазначає, що новий механізм може залучити додаткові інвестиції у декарбонізацію та зелене відновлення. Водночас важливо, щоб до міжнародної торгівлі зараховували реальне скорочення викидів завдяки кліматичним заходам, а не їх падіння через скорочення виробництва чи руйнування під час війни.

Частина ухвалених рішень пов'язана з наближенням правил роботи українського бізнесу до європейських. Наприклад, закон №4839-IX поширює ринковий нагляд за нехарчовими продуктами на електронну торгівлю (+1 бал). Тепер інтернет-магазини несуть пряму відповідальність за відповідність продукції технічним регламентам. Контролюючі органи зможуть здійснювати негласні контрольні закупівлі онлайн, встановлювати власників вебсайтів, вимагати блокування доступу до сторінок із небезпечною продукцією та накладати значні штрафи за невиконання таких приписів. Зміни є імплементацію Регламенту ЄС 2019/1020, який стосується державного ринкового нагляду

Схожі зміни відбулися і в аграрному секторі. Уряд запускає експериментальну систему через яку українські виробники будуть підтверджувати, що вирощування експортованої до ЄС сільськогосподарської продукції не спричинило знеліснення (+1,75). Поки механізм стосуватиметься лише сої. Виробники подаватимуть через Державний аграрний реєстр дані про земельні ділянки, де її вирощували, а система автоматично перевірятиме їх за геопросторовими даними. Після успішної перевірки експортер отримуватиме електронне підтвердження для європейського партнера.

До європейських правил наближається і регулювання роботи з ГМО у закритих системах, наприклад, у лабораторіях (+1 бал). Уряд встановив чотири рівні ризику та зобов'язав оцінювати потенційну небезпеку ГМО ще до початку відповідної діяльності. Це дозволяє визначати необхідні заходи безпеки залежно від ризику конкретного виду робіт, а не лише реагувати на можливі інциденти. Аналогічна система оцінки ризиків ГМО у замкнених системах діє і в ЄС.

Паралельно уряд продовжив цифровізацію процедур для бізнесу. Система електронних товарно-транспортних накладних, яку протягом кількох років тестували в експериментальному режимі, тепер працюватиме постійно (+1 бал). Бізнес зможе оформлювати документи для внутрішніх вантажних перевезень електронно через операторів документообігу замість використання паперових накладних. Поки е-ТТН залишається добровільною, але надалі електронний формат планують зробити основним.

Менш масштабною, але важливою зміною став запуск менторської програми для підприємців віком 18–25 років (+1 бал). Державна служба зайнятості із залученням офісів «Зроблено в Україні» та менторів надаватиме консультаційну та навчальну підтримку для молоді, яка планує відкрити бізнес або скористатися програмою мікрогрантів (максимальний розмір гранту для цієї вікової категорії становить 150 тис. грн). Для учасників сертифікат про проходження

програми зараховуватиметься замість особистої співбесіди в центрі зайнятості. Хоча рішення й не змінює загальних умов ведення бізнесу, але відкриває додатковий шлях до мікрогранту для молодих підприємців.

Додатково уряд об'єднав окремі програми підтримки молодих підприємців у єдиний порядок надання грантів (+1 бал). Базова підтримка становитиме від 100 до 300 тис. грн для відкриття бізнесу та від 500 тис. до 1,5 млн грн – для масштабування. Більші гранти можуть отримати молодь, ветерани, ВПО та релокований бізнес, підприємці з прифронтових територій, проєкти з новими робочими місцями та бізнеси в пріоритетних для держави галузях. Максимально можна буде отримати до 500 тис. грн на відкриття справи та до 2,5 млн грн на її розвиток. При відборі держава також оцінюватиме очікуваний ефект проєкту.

Людський капітал

Головною зміною кварталу за напрямком стало запровадження порядку моніторингу того, як держава та громади протидіють домашньому насильству (+2 бали). Юристка ГО «Ла Страда-Україна» Евеліна Чорнобай пояснює, що порядок затверджує алгоритм збору інформації про послуги та сервіси у сфері протидії домашньому насильству (кількість звернень, роботу спеціалізованих служб підтримки, притягнення кримінальників до відповідальності тощо), про якість та ефективність надання послуг, щоб оцінити, якою є ситуація з надання послуг постраждалим. Отримані дані будуть закладатись в державні стратегії протидії домашньому насильству та враховуватись при підготовці змін до законодавства у цій сфері.

Не оминули зміни і освітню сферу. У продовження реформи Нової української школи уряд оновив положення про ліцеї (+1,5 бала), деталізувавши, як має працювати профільна старша школа. В ліцеях відбуватиметься навчання на рівні 10-12 класів. Учні навчатимуться за профілем – тобто зможуть обирати напрям, який їх більше цікавить і поглиблено вивчати пов'язані із ним предмети. Освітня програма ліцею має передбачати щонайменше три профілі: природничо-

математичний, мовно-літературний і соціально-гуманітарний або їхнє поєднання.

У науковій сфері уряд запровадив процедуру рейтингування науковців у межах Національної системи дослідників (+1,5 бала). Рейтинг автоматично формуватиметься в системі URIS і враховуватиме кількість публікацій, цитувань, участь у міжнародних грантах, кількість отриманих патентів тощо. Місце в рейтингу матиме значення при призначенні державних стипендій. Особливо це цінно для молодих науковців, для яких передбачено половину від усіх державних стипендій. Крім того, результати рейтингування використовуватимуть для аналізу наукової діяльності за окремими напрямами, установами, регіонами та загалом по Україні.

Увагою не оминули і проблеми на ринку праці. Уряд запускає дворічний експеримент із прогнозування потреб ринку праці у фахівців на десять років (+1 бал). На основі даних Держстату, служби зайнятості, Пенсійного фонду та інших установ оцінюватимуть, скільки працівників та яких професій буде потрібно економіці в майбутньому. Такі прогнози використовували для планування державного замовлення і раніше, однак вони охоплювали п'ять років. Тепер горизонт планування збільшують до десяти років, щоб держава могла завчасно враховувати довгострокові зміни на ринку праці при визначенні, скільки фахівців різних професій готувати за бюджетні кошти.

Паралельно стартує експеримент із фінансування підготовки працівників для оборонно-промислового комплексу та інших критично важливих галузей (+1 бал). Підприємства повідомлятимуть, яких саме фахівців їм бракує, а держава на основі цих заявок визначатиме перелік курсів із підвищення професійної кваліфікації, перенавчання, які вона фінансуватиме. Люди, які планують працевлаштуватися на такі підприємства, зможуть отримати грант на навчання, а роботодавці – компенсацію витрат на навчання чи підтвердження кваліфікації своїх працівників. У 2026 році компенсація може становити до 30 тис. грн за повну (під час якої людина отримує весь набір компетентностей,

необхідних для цієї професії) та до 15 тис. грн за часткову професійну кваліфікацію (коли працівник опановує лише окремий набір навичок для виконання конкретних видів робіт).

Значна частина рішень кварталу припала на охорону здоров'я та регулювання медичного ринку. Уряд створив Українське фармацевтичне агентство (+1 бал), яке стане єдиним регулятором фармацевтичного ринку та об'єднає функції, раніше розподілені між Держлікслужбою та МОЗ. Агентство відповідатиме за регулювання лікарських засобів – від їх розробки та допуску на ринок до контролю якості й безпеки, – а також за нагляд за медичними виробами та косметикою й контроль обігу наркотичних засобів. Ще одне рішення передбачає створення державного резерву критично важливих медичних товарів та розширює перелік препаратів і медвиробів, які централізовано закуповуватимуть для лікування онкологічних захворювань (+ 1 бал).

Державні фінанси

Головною реформою напрямку став закон №4888-IX (+2,25 бала), який розширює набір інструментів для організації закупівель. Замість проведення окремої стандартної процедури для кожної потреби замовники зможуть обирати механізм залежно від того, що саме вони закуповують. Зокрема тепер доступне інноваційне партнерство для розробки товарів і технологій, яких ще немає на ринку, та динамічні системи для регулярних закупівель типових товарів, до яких постачальники можуть приєднуватися протягом усього строку їхньої роботи, а не лише на початку закупівлі. Таким чином, закупівлі мають стати гнучкішими та більше відповідати практикам ЄС.

Помітні зміни відбулися і в оборонних закупівлях. Уряд запустив експериментальний механізм закупівлі оборонних інновацій (+2 бали) за яким нові розробки можна одразу передавати підрозділам для експериментального застосування та перевіряти їхню ефективність у бойових умовах. Це особливо важливо для технологій, які швидко змінюються і для яких тривалі стандартні закупівельні процедури можуть бути занадто повільними.

Ці зміни доповнила реформа контролю якості оборонної продукції (+1,5 бала). Уряд визначив Уповноважений орган з державного гарантування якості, який має незалежно від замовників та постачальників оборонної продукції оцінювати, чи здатний постачальник стабільно виконувати вимоги до якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення.

Важливі зміни стосувались і сфери управління публічними інвестиціями. Уряд встановив єдиний порядок постінвестиційної оцінки публічних проєктів (+2 бали). Робота держави з проєктом не закінчуватиметься після завершення інвестиції: протягом наступних років потрібно буде перевіряти, чи працює проєкт, чи досяг він запланованих результатів і чи повернулися вкладені бюджетні кошти. Результати таких оцінок мають використовувати під час підготовки наступних проєктів.

Крім того, уряд змінив правила державної допомоги агровиробникам (+1 бал), щоб пов'язані між собою компанії не могли отримувати бюджетну підтримку як формально окремі підприємства і таким чином обходити встановлені обмеження. Також до Індексу потрапив порядок відбору та фінансування державних цифрових проєктів (+0,5). Він встановлює єдині правила, за якими державні органи мають обґрунтовувати потребу в цифровому проєкті, проходити його відбір та отримувати фінансування.

Державне управління

Однією із найвагоміших змін кварталу у сфері державного управління стала ратифікація Конвенції про створення Міжнародної компенсаційної комісії для України (+2 бали). Створений раніше Реєстр збитків у Гаазі збирає заяви та докази завданої шкоди з боку РФ, а Компенсаційна комісія має розглядати ці матеріали і розраховувати суми компенсацій. Заявки зможуть подавати не лише громадяни, а й бізнес, держава та територіальні громади (наприклад, щодо зруйнованого житла, підприємств, шкіл, лікарень, енергетичної та іншої інфраструктури). За слів Катерини Рашевської із Регіонального центру прав людини, важливо, що Конвенція передбачає презумпцію відповідальності: тобто

постраждалим не доведеться щоразу доводити відповідальність росії за сам факт вчиненої шкоди. Окрім того Конвенція має потенціал на розширення мандату до компенсації збитків, яких зазнали постраждалі на Сході України та в Криму з 2014 року.

Змінився й процес адаптації державних процедур до потреб оборони. Уряд дозволив підприємствам, які виробляють ракетні зразки нового озброєння та вибухові матеріали військового призначення, орендувати державне майно без аукціону (до цього це право мали лише серійні виробники ракетних комплексів). Для цього Міноборони має визнати підприємство критично важливим для потреб оборони. Місячна оренда для таких виробників становить 8% від річної вартості майна.

Окрім цього, спростили списання військового майна, знищеного під час бойових дій (+ 2 бали). Раніше навіть для повністю знищеної техніки потрібно було скласти акт технічного стану та окремо розраховувати ступінь зносу. Тепер для майна, яке знищене або відновлювати яке економічно недоцільно, акт не потрібен, а майно вважатиметься таким, що не мало зносу, автоматично, без необхідності проводити відповідні розрахунки. За словами Максима Скубенка, виконавчого директора Вокс Україна та офіцера ЗСУ, це рішення має прискорити документообіг, зменшити навантаження на військові частини та зробити облік військового майна більш адаптованим до реальних умов ведення бойових дій.

Також посадовцям на місцевому рівні дозволили виплачувати доплати за додаткову роботу над проєктами міжнародної технічної допомоги, транскордонного та транснаціонального співробітництва (+1,25 бала). Такі виплати можуть фінансуватися з бюджету відповідного міжнародного проєкту.

Енергетика

Після лише однієї реформи у I кварталі, у II кварталі в енергетичному секторі реформаторська активність поживалася: експерти оцінили п'ять змін, які сумарно отримали +7,5 бала. Окрім закону про об'єднання українського ринку електроенергії з ринком ЄС (+2,5 бала), у другому кварталі

ухвалили ще кілька рішень для будівництва нової генерації та залучення інвестицій в енергетику.

Оцінку +1,5 бала отримали два взаємопов'язані рішення уряду, спрямовані на залучення інвестицій у нові генеруючі потужності. Зокрема, уряд оновив правила конкурсів на будівництво нової генерації. Тепер держава може визначати не лише загальний обсяг необхідних потужностей, а й конкретні регіони, де їх потрібно побудувати першочергово, та окремі обсяги для кожного з них і інвестори зможуть змагатися за регіональні лоти. Всі проєкти які претендують на державну підтримку, змагатимуться на аукціоні через Prozorro.Продажі. Переможці конкурсів матимуть гарантовану плату за готовність нових потужностей виробляти електроенергію. Тобто переможець конкурсу після введення відповідної генеруючої потужності в експлуатацію може отримувати оплату до 27,92 євроцента за 1 кВт*год протягом п'яти років.

У травні уряд оголосив конкурс на будівництво 1,3 ГВт нової генерації. Інвесторам гарантують дохід за встановленою ставкою протягом п'яти років, а найбільше нових потужностей (872 МВт) планують побудувати в Сумській, Харківській та Полтавській областях, де енергосистема найбільше потерпає від російських атак.

Крім того, уряд визначив, що в 2026 році держава готова підтримати через аукціони на 1000 МВт нових потужностей відновлюваної енергетики, з яких:

700 МВт – для вітрової генерації;

150 МВт – для сонячної генерації;

150 МВт – для інших видів відновлюваних джерел енергії.

Також розширили спрощений порядок будівництва газової інфраструктури на приватні компанії (+1 бал). Під час воєнного стану вони, як і державні, зможуть будувати визначені енергетичні об'єкти (зокрема об'єкти нафтогазовидобування, газосховища та пов'язані з ними трубопроводи, а також пошкоджені війною чи необхідні для нових маршрутів постачання об'єкти газотранспортної

та газорозподільної систем) без отримання містобудівних умов, дозволу на будівництво та обов'язкової експертизи проєкту. Це стосується, зокрема, приватних газовидобувних компаній та операторів газорозподільних систем.

Виробникам розподіленої генерації дозволили напряму домовлятися зі споживачами про продаж електроенергії без обов'язкового аукціону та укласти довгострокові контракти (+1,5 бала). Ці правила працюють в пілотному форматі для «Енергоатому» та «Укргідроенерго», які продаватимуть частину електроенергії за контрактами на квартал, півроку або рік. Для бізнесу це можливість заздалегідь зафіксувати ціну на електроенергію та краще планувати свої витрати. Перші торги в липні пройшли з повною реалізацією запропонованих обсягів.

Висновки

У другому кварталі темп реформ залишився приблизно на рівні початку року, однак змінився їхній фокус: найбільше реформаторської активності припало на бізнес-середовище, помітно активізувалися зміни у сфері державних фінансів та енергетики. Головним джерелом змін лишається уряд, який ініціював 40 із 53 реформ кварталу, тоді як значна частина найвагоміших рішень була пов'язана з інтеграцією України до внутрішнього ринку ЄС – від підготовки до «промислового безвізу» та об'єднання енергетичних ринків до нових правил публічних закупівель і ринкового нагляду (https://lb.ua/blog/voxukraine/764300_vid_promislovogo_bezvizu.html). – 2026. – 07.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Крупник, експерт ВГО «Асоціація самоорганізації населення»

Стійкість починається знизу: чому Верховній Раді варто підтримати законопроект № 15165

Повномасштабна війна суттєво змінила українські територіальні громади. Змінився склад їхніх жителів, з'явилися нові безпекові та соціальні виклики, частина людей виїхала, інші

громади прийняли значно більше ВПО, ніж будь-коли раніше. Місцеве самоврядування працює в умовах, коли одночасно потрібно забезпечувати базові послуги, реагувати на наслідки атак, підтримувати вразливих жителів, допомагати військовим і готуватися до відновлення. За цих умов потребує переосмислення і роль органів самоорганізації населення (ОСН).

ОСН часто досі асоціюють із будинковими, вуличними та квартальними комітетами, які насамперед допомагають вирішувати питання благоустрою, але потенціал цього інституту значно ширший. Організована місцева спільнота може бути постійним каналом комунікації між жителями та місцевою владою, допомагати виявляти потреби території, підтримувати горизонтальні зв'язки між людьми і залучати їх до спільних дій.

Під час війни самоорганізація населення набуває додаткового значення. Залишаючись важливим інструментом місцевої демократії, вона водночас стає складовою стійкості громади.

Саме тому законопроект №15165 «Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення правових умов для діяльності органів самоорганізації населення» варто розглядати значно ширше, ніж технічне оновлення базових правил діяльності ОСН. Він надає можливість посилити спроможність територіальних громад зберігати зв'язки між людьми сьогодні, залучати їх до відновлення завтра і одночасно розвивати місцеву демократію відповідно до європейських стандартів.

Станом на час підготовки матеріалу профільний комітет вже рекомендував Парламенту прийняти законопроект його за основу. Тепер він очікує розгляду Верховною Радою.

Стійкість – це не лише інфраструктура, а й зв'язки між людьми

Коли ми говоримо про стійкість громад під час війни, першими зазвичай згадуємо захищені об'єкти критичної інфраструктури, резервне енергоживлення, альтернативне водопостачання, укриття або системи оповіщення. Держава сьогодні системно працює

над цими питаннями, але інфраструктура є лише однією із складових стійкості. Не менш важливою складовою стійкості є здатність жителів до взаємодії, взаємодопомоги та спільних дій.

Саме люди знають, хто живе поруч, діляться інформацією та знають, у кого з сусідів її можна перевірити. Саме локальна спільнота може оперативно діяти там, де можливостей офіційних служб для безпосередньої роботи з кожним будинком, вулицею чи селом об'єктивно недостатньо. Після початку повномасштабного вторгнення такі горизонтальні зв'язки неодноразово доводили свою особливу важливість.

Сусіди організовували допомогу людям старшого віку, місцеві активісти допомагали з евакуацією, волонтерські групи знаходили житло для ВПО, збирали гуманітарну допомогу, передавали інформацію, допомагали військовим. Часто така взаємодія була ефективною саме тому, що місцеві активісти добре знали людей, їхні потреби та ситуацію на конкретній території значно краще, ніж це можна було побачити з адміністративного центру громади.

Звичайно, не кожна локальна ініціатива має перетворюватися на ОСН. Сусідські чати, волонтерські групи та інші неформальні об'єднання мають власну важливу роль. Перевага ОСН полягає в тому, що він здатний надати самоорганізації жителів постійного характеру, забезпечити представництво їхніх інтересів та сталу взаємодію з місцевою владою.

Практика воєнних років уже показала, що там, де ОСН мали сталі зв'язки з жителями та місцевою владою, вони змогли швидко адаптуватися до нових викликів.

Так, у Вінниці розвинена система територіальної самоорганізації стала основою для допомоги мешканцям і підтримки локальних ініціатив; у Києві ОСН долучалися до волонтерської та гуманітарної роботи, підтримки жителів і ВПО; в Одесі ОСН, не припиняючи повсякденної роботи з мешканцями, розширили допомогу вразливим категоріям населення та ВПО, підтримують

Збройні Сили, а нині поступово залучаються і до формування системи громадської безпеки за місцем проживання.

Цей досвід свідчить про те, що створена завчасно інфраструктура самоорганізації стає важливим ресурсом громади саме тоді, коли виникають нові виклики.

Що відбувається після завершення кризи

На відміну від тимчасової ініціативної групи, ОСН на певній території може діяти системно, представляти інтереси її жителів і підтримувати постійну взаємодію з місцевою владою. Це не означає передачу ОСН функцій поліції, соціальної служби, ДСНС або виконавчих органів місцевої ради. Навпаки, сильний ОСН потрібен не для підміни публічної влади, а для кращої взаємодії між нею та жителями.

Він може допомагати бачити потреби, які не завжди помітні на рівні всієї громади, підтримувати комунікацію з жителями, допомагати виявляти вразливі групи, залучати людей до вирішення проблем, які вони здатні вирішити разом. Саме системність такої роботи та збереження постійних зв'язків між жителями і місцевою владою є однією з головних переваг ОСН.

Стійкість неможливо створити розпорядженням у день надзвичайної події. Вона виникає там, де люди вже знають одне одного, мають досвід спільних дій і розуміють, як взаємодіяти з місцевою владою. Самоорганізація допомагає підтримувати ці зв'язки постійно, щоб не доводилося вибудовувати їх заново вже під час чергової кризи.

Відновлювати доведеться не лише будинки

Під час післявоєнного відновлення ця потреба стане ще помітнішою. Відбудувати школу, дорогу чи житловий будинок можна за проєктом, а визначити, чого насамперед потребує територія, без постійного діалогу з її жителями значно складніше.

Після війни територіальні громади не повернуться до того стану, в якому були до 2014 чи 2022 року. Деякі жителі не повернуться взагалі, хтось, навпаки, вирішить залишитися у тій громаді, куди переїхав через

війну. Зміняться потреби людей і пріоритети самих територій. Тому відновлення не має бути просто питанням про те, який будинок, школу чи дорогу відбудувати першими. Важливо зрозуміти, що потрібно людям, які житимуть тут далі, і дати їм можливість впливати на ці рішення. Бо можна відновити інфраструктуру, але не відновити саму громаду. Пошук рішення потребує постійного діалогу з людьми.

ОСН можуть стати одним із постійно діючих механізмів такого представництва та взаємодії. Громадські слухання чи консультації проводяться з конкретних питань, тоді як ОСН постійно представляє інтереси жителів певної території. Принципово важливо, щоб жителі не лише отримували можливість висловитися щодо вже підготовлених проєктів, а й долучалися до визначення потреб і пріоритетів відновлення від самого початку.

Європейські партнери також дедалі тісніше пов'язують відновлення України з розвитком місцевої демократії та участю жителів у прийнятті рішень. Проєкт Ради Європи «Посилення багаторівневого врядування та місцевої демократії для підтримки відновлення України» прямо поєднує відновлення з громадською участю, довірою до демократичних інституцій та залученням жителів до рішень, які стосуються їхнього повсякденного життя.

Євроінтеграція відбувається не лише в Києві

Законопроєкт №15165 має і прямий зв'язок із євроінтеграційним процесом. Його розроблення передбачене Дорожньою картою з питань функціонування демократичних інституцій, підготовленою Україною в межах процесу вступу до Європейського Союзу. Це важливо не лише з погляду виконання формальних євроінтеграційних зобов'язань. За цим стоїть цілком практичне питання про те, як люди беруть участь у житті своєї громади і наскільки місцева влада готова до постійної взаємодії з ними.

ОСН у цьому процесі мають важливу роль, оскільки забезпечують жителям певної території постійне представництво та

можливість системної взаємодії з місцевою владою. При цьому Україні не потрібно запозичувати готову європейську модель, адже ОСН уже є складовою вітчизняної системи місцевого самоврядування. Завдання полягає в тому, щоб створити для їх діяльності сучасні й ефективні правові умови.

Що змінює законопроєкт №15165

Законопроєкт №15165 не створює нової форми самоорганізації, адже ОСН давно є невід'ємною частиною системи місцевого самоврядування. Зміни стосуються передусім правил, за якими органи самоорганізації населення створюються і працюють. Дискусія про оновлення законодавства про ОСН триває вже не перший рік. До неї долучаються громадські організації та експертне середовище, зокрема в межах ініціатив, що реалізуються за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Законопроєкт спрощує процедуру створення ОСН, уточнює територію їхньої діяльності та базові повноваження. Окремо врегульовується строк діяльності самого ОСН і строк повноважень людей, обраних до його складу. Це важливо, оскільки завершення строку повноважень персонального складу ОСН не повинно автоматично означати припинення самого органу.

Змінюється і підхід до взаємодії з місцевою владою. Передачу ОСН окремих повноважень виконавчих органів місцевих рад пропонується оформлювати договором. Тобто має бути зрозуміло, що саме передається, на яких умовах і хто за що відповідає.

Важливо й те, що законопроєкт враховує нові реалії, в яких сьогодні живуть громади. Він розширює можливості ОСН щодо підтримки вразливих груп населення, участі у заходах цивільного захисту, сприяння правоохоронним органам і громадським формуванням, а також виконання окремих завдань, пов'язаних із територіальною обороною. Таким чином, законодавство наближається до тієї ролі, яку самоорганізація населення фактично вже відіграє в умовах війни.

Водночас законопроєкт посилює вимоги до відкритості та підзвітності ОСН. Якщо

орган представляє жителів певної території та може отримувати додаткові повноваження чи ресурси, жителі мають розуміти, як він працює і які рішення приймає.

У результаті йдеться не просто про спрощення низки процедур. Законопроект створює умови для більш зрозумілих відносин між жителями, ОСН і місцевою владою.

Чому саме зараз

Можна почути думку, що під час війни змінювати законодавство про самоорганізацію не на часі. Однак досвід останніх років свідчить радше про протилежне. Ми вже побачили, наскільки стійкість громад залежить від того, чи здатні люди швидко об'єднуватися, допомагати одне одному, передавати інформацію і взаємодіяти з місцевою владою. Такі зв'язки потрібні вже зараз.

Те саме стосується і відновлення. Рішення про майбутнє громад ухвалюються вже зараз, під час війни, і важливо, щоб жителі були включені в цей процес від самого початку, коли визначається, що саме потрібно території і на що спрямовувати ресурси.

Тут є і євроінтеграційний контекст. Розвиток місцевої демократії є частиною наших зобов'язань у межах переговорів про вступ до ЄС. Тому відкладати зміни до кращих часів означало б відкладати те, над чим Україна має працювати зараз.

Законопроект №15165 варто підтримати і в цьому контексті. Він створює сучасніші та зрозуміліші правові умови для тих активних жителів і місцевих спільнот, які готові брати відповідальність за свою територію, діяти спільно та бути партнерами місцевої влади.

Стійкість, відновлення та євроінтеграція – це взаємопов'язані процеси. У кожному з них принципове значення має реальна можливість жителів впливати на те, що відбувається в їхній громаді. Прийняття законопроекту №15165 здатне зробити ОСН значно дієвішим механізмом такої участі, а отже, посилити місцеву демократію, стійкість громад та їхню спроможність до майбутнього відновлення (https://lb.ua/blog/andrii_krupnyk/764852_stiykist_pochinaietsya_znizu.html). – 2026. – 09.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Лузан, координаторка програми підтримки ветеранів, ветеранок та їхніх родин БФ «Право на захист»

Чи є у ветеранів і ветеранок гуманітарні потреби?

Може здатися, що це питання не істотне, але від відповіді на нього залежить, чи будуть потреби ветеранів і ветеранок видимими для гуманітарних донорів.

Гуманітарна спільнота світу, зокрема України, функціонує в межах гуманітарного програмного циклу, частиною якого є підготовка й подальше впровадження планів гуманітарних потреб і реагування. В Україні такому плану передуює збір потреб постраждалого населення в межах багатосекторального оцінювання потреб.

Останніми роками підходи до гуманітарного реагування в Україні зазнали суттєвих змін. Водночас і надалі невідомо, наскільки масштабними є гуманітарні потреби ветеранів і ветеранок, тому що вони системно не вимірюються в межах гуманітарного оцінювання потреб.

Що таке гуманітарна потреба?

Це потреба, яка виникає, коли внаслідок конфлікту, стихійного лиха й інших криз:

виживання та гідність людини зазнають ризику;

людина не може самостійно задовольнити базові потреби в гуманітарному захисті, їжі, воді, прихистку й забезпеченні здоров'я;

людина має обмежений доступ до необхідних послуг або прав.

Задоволення цих потреб є першим кроком для подальшого відновлення та розвитку в країні.

Які потреби ветеранів і ветеранок можуть бути гуманітарними?

Станом на липень 2026 року відповідно до Єдиного державного реєстру ветеранів війни в Україні близько 1,9 мільйонів ветеранів війни. Кількість ветеранів війни, які повернулися до цивільного життя, невідома, як і їхні потреби,

інформацію про які не збирають у формальному порядку.

Водночас з огляду на те, що наразі військовослужбовець або військовослужбовиця може звільнитися з військової служби лише за певних обставин, до цивільного життя повертаються ветерани з інвалідністю, старшого віку, для здійснення догляду за близькими, після полону тощо. Ці люди можуть також нести психологічний тягар участі в бойових діях.

Незважаючи на брак державних даних про потреби ветеранів, окремі дослідження державних і недержавних організацій, які проводяться поза межами загального гуманітарного оцінювання, демонструють значний попит на медичні, психологічні, правничі й інші послуги.

85% ветеранів у межах дослідження ПРООН зазначають, що потребують інформації про права, пільги й доступні виплати. Крім того, 57% ветеранів потребують допомоги, пов'язаної з процедурами звільнення зі служби.

У дослідженнях МОМ й IREX ідеться про те, що 75% респондентів називають негайну психологічну допомогу після звільнення пріоритетом.

Ветерани також суттєво частіше за інші групи населення використовують негативні механізми подолання труднощів, зокрема вони: скорочують витрати на освіту; відтермінують виплати боргів; покладаються на неформальні й ризиковані джерела доходу.

Це створює замкнене коло: психологічний дистрес зумовлює економічні труднощі, які ще більше погіршують психологічний стан.

Крім того, запит на послуги у сфері охорони здоров'я серед ветеранів залишається значно вищим, ніж серед населення загалом. У 2025 році 40% ветеранів потребували медичних консультацій, лікування або реабілітаційних послуг. Чверть також висловили потребу в допомозі, пов'язаній з інвалідністю, тоді як 35% повідомили про труднощі з доступом до ліків.

Названі потреби в інформуванні, правничій допомозі, психосоціальній підтримці й у сфері здоров'я зумовлені наслідками участі в бойових

діях, зокрема психологічним дистресом, необхідністю лікування після поранення та встановлення нових правових статусів як передумови доступу до пільг і прав тощо.

Якщо ветеран або ветеранка не мають доступу до такої підтримки, то виникають ризики для здоров'я та гідності людини, доступу до прав, послуг і пільг, що й зумовлює гуманітарну потребу.

До того ж ці потреби поглиблюються в разі множинних вразливостей, серед яких можуть бути:

досвід внутрішнього переміщення;

наявність інвалідності;

старший вік;

потреба здійснювати догляд за членом сім'ї.

Хоча даних про це немає, але з огляду на обмежене коло можливих підстав для звільнення з військової служби в умовах воєнного стану, можна припустити, що значна кількість ветеранів і ветеранок можуть мати множинні вразливості.

Яка роль держави в задоволенні гуманітарних потреб ветеранів і ветеранок?

Як і зі задоволенням будь-яких гуманітарних потреб, роль держави є ключовою. Саме держава несе основну відповідальність за реагування на гуманітарну кризу й надання підтримки постраждалому населенню.

Це твердження є правильним як для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), жителів прифронтових територій, постраждалих від обстрілів, так і для ветеранів і ветеранок.

Водночас така відповідальність держави й гуманітарне реагування не є взаємовиключними. Міжнародні й національні гуманітарні організації доповнюють державне реагування там, де потреби населення є значними й / або наявних державних спроможностей недостатньо для їх своєчасного задоволення.

Виклики, які стоять перед Україною, є безпрецедентними, а ветеранська політика формується під час війни, коли кількість військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя під час економічної кризи й значного навантаження на систему охорони здоров'я та соціальних послуг, вимірюється сотнями тисяч.

Як і у випадку з ВПО, наявність державної програми підтримки не означає й / або доступність такої підтримки в громадах для конкретної людини. Для гуманітарного реагування важливим є не лише факт існування відповідної послуги, а й те, чи може людина своєчасно й безпечно отримати її.

Висновки

Ветерани і ветеранки не належать до традиційних отримувачів гуманітарної допомоги. Але й виклики, зумовлені міжнародним збройним конфліктом, не є традиційними. Тому й надалі гуманітарній спільноті варто керуватися саме гуманітарними принципами й ризиками, яких зазнає постраждале населення, зокрема ветерани і ветеранки.

Водночас як і у випадку з ВПО, не всі ветерани і ветеранки потребують гуманітарної підтримки, яка має надаватися в разі наявності відповідної потреби, а не за фактом володіння певним статусом.

Системною відповіддю гуманітарної спільноти на питання, з якого починається цей допис, буде включення ветеранів і ветеранок до багатосекторального оцінювання гуманітарних потреб (https://lb.ua/blog/tetiana_luzan/765346_chi_ie_veteraniv_veteranok.html). – 2026. – 11.09).

Рубрика «Коментарі на сайті «Юридичної газети»

Про автора: Тетяна Новак, начальник юридичного відділу ТОВ «С-інжиніринг»

Цифровізація та ветеранський бізнес: що змінює постанова КМУ № 1050 у Положенні про Єдиний державний реєстр ветеранів війни

21 серпня 2026 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 1050, яка вносить вагомі зміни до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни (далі – Реєстр), затвердженого постановою КМУ від 14.08.2019 № 700.

Масте Телеграм? Два кліки – і ви не пропустите жодної важливої юридичної

новини. Нічого зайвого, лише #самасуть. З турботою про ваш час!

Що ж передбачають новації?

1. Ведення обліку суб'єктів ветеранського підприємництва

Одним із найважливіших нововведень є офіційне законодавче фіксування функції обліку ветеранського бізнесу всередині Реєстру.

Відтепер до Реєстру обов'язково вноситься інформація про набуття, позбавлення, припинення та поновлення статусу суб'єкта ветеранського підприємництва.

Це створює прозору основу для розробки та реалізації державних і міжнародних грантових програм, пільгового кредитування та додаткових стимулів для бізнесу, заснованого ветеранами.

2. Електронний кабінет – складова Реєстру

Електронний кабінет є офіційною складовою Реєстру, через яку реалізується право користувачів на перегляд, отримання, внесення та актуалізацію (зміну) відомостей про особу.

Відтепер увесь документообіг та оновлення даних мінімізують паперову тяганину та переводяться в цифровий формат взаємодії.

3. Новий порядок отримання витягів з Реєстру

Суттєво перераховано й деталізовано норми пункту 15 Положення, якими розширено та систематизовано перелік осіб (заявників), що мають право безоплатно отримати витяг з Реєстру.

Хто має право на отримання витягу?

1. Сама особа (ветеран), її законний представник або уповноважена довірена особа.

2. Діти особи (у тому числі ті, яким не виповнилося 23 роки) або їх законні представники – для отримання державної цільової підтримки при здобутті освіти.

3. Члени сімей осіб, які перебувають у полоні або зникли безвісти за особливих обставин (чоловік/дружина, батьки, законні представники дітей, повнолітні неодружені діти з інвалідністю, особи під опікою).

Як подати запит на витяг?

Передбачено два ключових канали електронного подання (за наявності технічної можливості):

1. Самостійно через е-сервіси: Портал Дія або мобільний застосунок «Дія».

2. Через ЦНАП: через адміністратора Центру надання адміністративних послуг засобами Порталу Дія.

Усі необхідні персональні дані (ПІБ, РНОКПП, паспортні дані, докази родинних зв'язків, статус здобувача освіти або дані про перебування особи в полоні/статус зниклого безвісти) автоматично або на підставі наданих документів вносяться до системи.

Порядок формування та видачі витягу з Реєстру чітко розмежовується залежно від обраного каналу звернення.

Постанова КМУ № 1050 від 21 серпня 2026 року суттєво осучаснює нормативну базу функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни. Завдяки цим змінам:

1. Започатковано прозорий інституційний облік ветеранського бізнесу.

2. Спрощено доступ до пільг та послуг для сімей полонених, зниклих безвісти та дітей ветеранів.

3. До мінімуму зведено бюрократичні бар'єри завдяки автоматичній міжвідомчій взаємодії та використанню QR-кодів (<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrovizaciya-ta-veteranskiy-biznes-shcho-zminyue-postanova-kmu--1050-u-polozhenni-pro-ediniy-derzha.html>). – 2026. – 31.08).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Ігор Головань, адвокат, керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Головань і партнери»

Генпрокурор Кравченко і підозра на бігу

Стовідсотково у Президента Зеленського генпрокурори схожі між собою не тільки тим, що під кінець каденції так чи інакше опиняються за межами України.

Вони також споріднені специфічним ставленням до реалізації своїх генпрокурорських повноважень.

Ми пам'ятаємо, як у колишньої генпрокурорки Венедіктової різко виникала

необхідність кудись дременути (як не у відпустку, то у відрядження) аби особисто не повідомляти Петра Порошенка про підозру.

Генпрокурор Кравченко продовжує традицію.

Відповідно до статті 481 КПК України, письмове повідомлення про підозру Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України здійснюється Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Відповідно ж до статті 278 КПК України, письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

Тобто, надсилати повідомлення про підозру поштою закон дозволяє лише у випадку неможливості вручення.

І що ж завадило генпрокурору Кравченко особисто вручити повідомлення про підозру Директору НАБУ?

Боявся, що антикорупціонери знову запропонують спокусливі гарантії недоторканості, від яких не стане сили відмовитися?

Чи просто дуже кортіло виїхати за кордон? (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/golovan/6aa7eb681b627/>). – 2026. – 14.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Віталій Шабунін, голова правління Центру протидії корупції

Судова мафія захищає свої метастази

Верховний Суд скасував звільнення трьох суддів Київської апеляції, викритих на хабарі

Супер-реформований Верховний суд скасував рішення про звільнення трьох суддів, яких НАБУ і САП викрили на хабарі в 35 тисяч доларів.

Ті судді Київської апеляції, передавали один одному гроші в пакетах з під віскі та кави.

Більше \$100к було знайдено в одного з, бляха, суддей вдома, розфасованими в інші пакети з під кави. Один зі служителів Момони під час обшуку сховав такий пакунок за пазухою.

Так от, Велика палата Верховного Суду скасували звільнення цих чортів в мантиях, бо...наприклад, їх якось не так заслухали при звільненні, призначили розгляд питання в незручний для суддів час і т.д.

Це хороший приклад того, як судова мафія у Верховному суді захищає свої метастази в Київській апеляції.

Я досі не можу повірити, що чорти в мантиях роблять все це ось так відкрито, не ховаючись, відверто харкаючи в очі зраненому війною народу.

Згадайте це уродство кожного разу, коли чуєте чергові «експертні» заяви про необхідність узгодження реформ з професійною судовою спільнотою.

Ось так виглядає ця професійна судова спільнота у Верховному Суді (<https://censor.net/ua/blogs/4022933/shabunin-pro-skasuvannya-verhovnym-sudom-zvilnennya-habarnykiv-iz-kyivskoyi-apelyatsiyi>). – 2026. – 11.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Мартина Богуславець, голова Антикорупційного центру МЕЖА, українська юристка, антикорупційна експертка та громадська діячка. Авторка та ведуча програми розслідувань «На МЕЖІ». Понад 10 років досвіду роботи у GR та боротьби з корупцією.

Банкова надурила Євросоюз

Ставленник Зеленського на Генпрокурора, який не пройде чесний прозорий відбір – це брехня перед ЄС, якому Україна обіцяла провести такий відбір.

1. Банкова надурила Євросоюз. А зараз просить грошей в ЄС.

2. Віцепрем'єр Зеленського Качка в грудні підписав зобов'язання України провести прозорий чесний добір на посаду Генпрокурора у 2026 році.

3. Але такий законопроект не проголосований до сьогодні. До закінчення року 3 місяці.

Ми вимагаємо в Банкової та Верховної Ради, аби такий законопроект був терміново проголосований.

Ми вимагаємо аби новий Генпрокурор вже був призначений за результатами відкритого чесного прозорого добору із міжнародними експертами в конкурсній комісії.

Все інше – це гра за корупцію, а не за українців.

Треба зробити вибір, за яку команду ви граєте, Володимире Зеленський (<https://censor.net/ua/blogs/4022943/martyna-boguslavets-vymagaye-prozorogo-konkursu-na-posadug-genprokurora>). – 2026. – 11.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ігор Луценко, військовослужбовець

Чому ми горимо?

Величезні збитки від російських атак могли б бути в рази меншими, якби в Україні була бодай якась традиція протипожежних заходів. Якщо б були відповідальні особи, котрі б сліdkували, щоб заходи протипожежної безпеки існували не на папері, а й в реальності.

Ви скажете, що така інстанція є по закону є – ДСНС. Але практика спростовує те, що прописано в законах. Традиційно бізнес і всі зацікавлені прагнули відкупатися від пожежних хабарями, ну а пожежники радо йшли назустріч. Парадоксально, але за 5 років війни нічого не помінялося!

Точніше, помінялося те, що саме піднятий прильотом шахеда чи ракети вогонь став найголовнішим фактором збитків. Ігнорування пожежної безпеки, безлад і беззаконня, суцільне хабарництво конвертуються зараз в рекордні матеріальні втрати.

От на днях горів ринок у Хмельницькому від «падіння уламків» ворожих БПЛА. До того вщент згорів Лук'янівський ринок – і велике питання, чи сталося б це, якби там дотримувалися норм пожежної безпеки? Якби ті, хто має за цим сліdkувати – сліdkували?

У мене побратим по Азову і 72-й бригаді Механ, Олександр Мазуренко, зараз по інвалідності вже не служить, живе у Білій Церкві і вже котрий рік б'є на сполох з приводу жахливого стану ринку в цьому місті.

Там є навіть судові рішення, котрі зобов'язують власників привести ринок у відповідність до вимог законодавства, організувати проходи, доступ для пожежної техніки. Тим не менш, місцева ДСНС (очевидно, безкоштовно) закриває очі на невиконання рішень суду.

По-хорошому, такий об'єкт варто було б уже давно закрити, бо він становить небезпеку для жителів міста. Власники – живуть за кордоном, копійки не бажають вкладати в облаштування ринку, лишили тільки апарат по викачці грошей – директора і бухгалтера.

Реалії воюючої країни їх не цікавлять, а ДСНС з великим розумінням ставиться до такої позиції.

Ви спитаєте – може, ми з Механом перегинаємо палку, небезпеки немає? Але ні, вона є. На жаль, навіть без факторів бойових дій цей ринок уже горів двічі(!). Тож на фоні російського дронного терору – чи довго чекати третій раз?

Скільки ще шахедів мають упасти на нашу землю, щоб ми згадали про протипожежні норми?

Щоб пожежною безпекою зацікавився, крім розуміючих реалії війни ветеранів, хтось із тилових чиновників? (<https://censor.net/ua/blogs/4023096/lutsenko-zayavyv-pro-katastrofichnyyi-stan-protypojejnoyi-bezpeky-v-umovah-atak-rf>). – 2026. – 12.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Василь Вовк, експерт з питань державної безпеки, генерал-майор юстиції Василь Вовк

Геть вибори і призначення – усіх, навіть Президента, – за конкурсом?

Останнім часом знову заговорили про можливість зміни процедури призначення

Генерального прокурора. Йдеться про зайняття посади через конкурс. Відповідний законопроект зареєстрований у ВР давно.

А чому б ні?! Активістики-грантоїдики – завжди готові! Це можливість потужно пропіаритися, виманити не якісь копійки (пару-трійку мільйонів євро), а купу грошей у західних партнерів, заробити корупційненького бабла у кандидатів (читай, у їхніх господарів – політично-олігархічних кланів)...

При цьому переможець буде відомий (призначений бандою) до оголошення конкурсу, як, зазвичай, у нас це буває /докази приведу, мною готується стаття з конкретними фактами/.

Залишилося Президента і депутатів Верховної Ради через конкурси призначати – до чого, до речі, нас і ведуть...

Конкурс це найкращий вихід, щоб уникнути особистої відповідальності за протезовану (погоджену, призначену) недолугу, непрофесійну, корумповану особу, – мовляв, комісія ще й із європейськими представниками так вирішила, тому ніхто не винен, у нас же відсутня колективна відповідальність.

На даний час відповідальні особи відомі. Хто подавав, а потім призначав Кравченка на Генерального? Президент. Хто підтримав його кандидатуру у ВР? Відповідна кількість народних депутатів.

Ось вони мають відповідати, й отримати «неповну службову відповідність» від українського народу. Наступного разу – «повна невідповідність займаним посадам», після чого, будь ласка, як кажуть, у народне господарство на роботу.

Водному із пунктів новаційної модернізаційної Програми політичної партії «Альтернатива», яку маю честь очолювати з 01 червня 2026 року, записано: «Не напівфіктивні конкурси, а особиста й невідворотна відповідальність, зокрема кримінальна тих, хто представляє, рекомендує, призначає, а також самих суддів, прокурорів, слідчих, інших «силовиків» – ось що має у першу чергу стати основою відповідних реформ (й навіть поточної роботи)».

Потрібен Лі Куан Ю? Буде (<https://censor.net/ua/blogs/4023081/nafig-vybory-prezydenta-ukrayiny-za-konkursom>). – 2026. – 12.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Гавриш, директорка зі стратегічного розвитку БФ «Здорові рішення», адвокатка, керуюча партнерка юридичної фірми ILFFacebook X Google news Telegram Instagram Youtube Google PreferredДодати LB.ua як бажане

Держава «для своїх»

Українська політика дуже любить слово «свій». У приватному житті воно тепле: своя людина, та, якій довіряєш, із якою не треба щоразу домовлятися про правила. У державі ця логіка працює інакше. Є усталена формула: демократія – це процедура. Свій прокурор, свій чиновник, своя людина в міністерстві – це ризик підміни процедури особистою довірою.

Після великих публічних скандалів ми зазвичай починаємо з прізвищ: хто призначив, хто знав, кого тепер звільнять і кого поставлять замість. Дискусія про наступного генерального прокурора знов точиться навколо ймовірних кандидатів на цю посаду. Але якщо кожна криза закінчується лише новим прізвищем на дверях, варто поставити інше питання: що в самій конструкції держави дозволяє «своїм» раз по раз ставати важливішими за правила?

Американський політолог Генрі Гейл, досліджуючи пострадянські держави, описує їх як патрональні системи. Формальні закони й установи в них цілком реальні, але поруч працюють мережі особистої лояльності, залежності та взаємних послуг. Наше побутове «а чия це людина?» – майже готовий переклад цієї теорії.

У такому середовищі особливо легко відтворюється корупція – використання публічних повноважень у приватному інтересі. Це не обов'язково лише про сейфи з грішми в кабінетах державних службовців. Приватний інтерес може проявлятися у вигідному рішенні для пов'язаної компанії, кадровому призначенні, захисті наближених від відповідальності, використанні державного ресурсу для власної мережі. Проблема тут не лише в моральності конкретного посадовця.

Проблема в тому, чи здатна система відрізнити публічну функцію від приватного інтересу і зупинити їхнє змішування.

Дуглас Норт, один із засновників нової інституційної економіки, називав інституції «правилами гри». Для правника це особливо важлива рамка. Інституція – це не адміністративна будівля, державний орган, посада. Це сукупність правил, повноважень, обмежень і практик, які визначають, що посадовець може зробити, хто його контролює і які наслідки настануть, якщо влада використана не за призначенням.

Правова держава побудована на тверезому ставленні до людської природи. Вона не припускає, що при владі завжди будуть чесні, мудрі й безкорисливі. Люди мають друзів, інтереси, амбіції, помиляються і схильні більше довіряти тим, кого давно знають. Тому державна система має працювати не завдяки безпомилковості лідера, а з урахуванням того, що лідер може помилитися.

На рівні держави персональна довіра стає системним ризиком. Того, кому вже довіряєш, перевіряєш менше; погану інформацію про свою людину скорше пояснюєш чужими інтригами; її лояльність легко сплутати з професійністю. Коли проблема стає очевидною, людину можна звільнити і знайти наступну. Але механізм, який створив сліпу зону, залишається. Держава не може масштабувати дружбу.

У передвиборчій програмі Володимира Зеленського 2019 року майже поруч стояли дві моделі боротьби з корупцією. Перша – персональна: «Я сам не крав і нікому не дозволю!» Друга – інституційна: максимальна підтримка новоствореним антикорупційним органам і Вищому антикорупційному суду. Через сім років безперервного перебування на посаді друга обіцянка виглядає значно важливішою. Особиста порядність президента має значення, але не може бути системою контролю за людьми, яких він призначає або яким довіряє.

Після Революції Гідності Україна почала будувати альтернативу персональній моделі: антикорупційну архітектуру, в якій політична близькість людини не повинна визначати

результат. НАБУ розслідує високопосадову корупцію. САП процесуально веде ці справи і підтримує обвинувачення. ВАКС перевіряє докази у змагальному судовому процесі. НАЗК працює із запобіганням: деклараціями, конфліктами інтересів, фінансуванню партій.

Їхня цінність не в тому, що там працюють люди якоїсь кращої породи. Вона в архітектурі. Функції розведені між різними органами; слідчий не виносить вирок, прокурор не замінює суд, а незалежність одного елемента не означає відсутності меж і контролю. Це і є інституційна відповідь на патрональну державу: зробити так, щоб походження, дружба і політична близькість мали дедалі менше значення для застосування правил.

Торішній «картонковий Майдан» був важливий саме цим. Люди вийшли захищати не директора НАБУ і не конкретного прокурора САП, а можливість інституцій виконувати свою функцію незалежно від того, кому незручний результат. Для пострадянського суспільства це суттєва зміна: предметом лояльності стає не людина, а правило.

Європейський досвід показує, що така зміна не стає незворотною після створення правильного органу. У Румунії справа Лівіу Драгні, одного з найвпливовіших політиків країни, завершилася реальним строком ув'язнення, але до цього влада намагалася змінити правила так, щоб частина подібних зловживань перестала бути кримінально караною. Сотні тисяч людей вийшли на вулиці, і тоді від змін відмовилися. У Словаччині у 2024 році уряд Роберта Фіцо ліквідував спеціалізовану прокуратуру, що займалася, зокрема, високопосадовою корупцією. Інституції перевіряються на міцність тоді, коли починають створювати проблеми для тих, хто має достатньо влади, щоб змінити правила проти них.

Тому нинішня дискусія про наступного генерального прокурора цікава не стільки прізвищами. Конституція залишає це призначення політичним: кандидатуру вносить президент, згоду дає Верховна Рада. Але політичне призначення не мусить бути персональним вибором «своїї людини». Між

цими моделями є простір для професійної оцінки кандидатів, публічних критеріїв доброчесності й компетентності, прозорої аргументації вибору і реального парламентського контролю.

Ще важливіше – не зводити незалежність прокуратури до незалежності однієї людини на її верхівці. Інституційно зріла прокуратура потребує гарантій для прокурора: прозорого добору і кар'єри, дієвого прокурорського самоврядування, зрозумілої дисциплінарної процедури, фіксації процесуальних вказівок і можливості оскаржити незаконний тиск керівника. Інакше отримаємо дуже незалежного від президента генпрокурора і дуже залежних від генпрокурора прокурорів. Для системи це сумнівний прогрес.

Має змінитись і суспільний запит до президента. Він не повинен встановлювати вину, керувати слідством і казати прокурорам, кого посадити. Але формула «це справа правоохоронних органів» не вичерпує політичної відповідальності. Президент має не допустити зміни правил заради захисту «своїх», не використовувати державні механізми для нейтралізації незручного розслідування, забезпечувати простір для незалежної процедури і робити кадрові висновки там, де йдеться про управлінську, а не кримінальну відповідальність.

Це розмежування принципове. У правовій державі політична, дисциплінарна і кримінальна відповідальність не зливаються в одну вертикаль. Президент може втратити довіру до посадовця ще до вироку суду; суд, своєю чергою, не зобов'язаний підтверджувати політичну оцінку підсудного. Так само незалежність НАБУ не означає, що НАБУ завжди має рацію. Підозра не є вирок, виправдання не є автоматичним доказом змови, а право на захист не залежить від рівня суспільного обурення.

Війна робить цю конструкцію ще важливішою. Вона неминуче централізує владу, прискорює рішення, збільшує частку закритої інформації і звужує коло довіри. У таких умовах особиста лояльність починає виглядати як ефективність, а процедура вважається марнуванням часу та ресурсів. Тому

патрональна модель під час війни отримує особливо сприятливе середовище.

На цьому тлі показовою є й дискусія навколо персональних санкцій, які запроваджує президент. Останній прецедент – санкції проти його колишньої пресекретарки Юлії Мендель. Вона теж була зі «своїх». Цей кейс нагадує, наскільки потужними стали персоналізовані інструменти виконавчої влади під час війни. Що ширше держава об'єктивно змушена користуватися швидкими й жорсткими рішеннями, то важливішими стають незалежний суд, можливість оскарження, парламентський контроль і органи, що працюють за процедурою, а не за особистим сигналом.

Зловживання публічними повноваженнями у приватному інтересі під час війни має й іншу ціну. Коли одні віддають державі час, здоров'я або життя, а інші використовують отриману від неї владу у власних інтересах, руйнується відчуття справедливості спільного зусилля. А разом із ним і довіра. Для держави, яка веде війну, вона є частиною спроможності: від неї залежить готовність людей служити, платити податки, погоджуватися на обмеження, підтримувати армію і приймати складні рішення держави.

Тому інституції не можна відкласти «на після перемоги». Після війни ми отримаємо ту систему, яку будували під час неї. І оцінювати її варто не за кількістю гучних обшуків чи швидкістю відставок, а за здатністю провести справу через весь юридичний цикл – від розслідування і доказів через змагальний процес до вироку або виправдання – і зробити з неї системний висновок.

Тут варто використати медичну метафору. Антикорупційні інституції – частина імунітету держави не тому, що здатні раз і назавжди знищити корупцію. Їхня функція – розпізнавати загрозу, реагувати за визначеним алгоритмом і формувати інституційну пам'ять. Якщо схему дозволила процедура закупівель – змінюється процедура. Якщо проблема виникла через конфлікт інтересів – змінюється контроль. Якщо зловживання стало можливим через концентрацію повноважень – вони розводяться. Якщо наступний посадовець може повторити

ту саму схему в той же спосіб, система покарала людину, але нічого не навчилася.

Україні потрібні порядні й професійні люди на посадах. Але стійкість держави не може залежати від їхньої порядності. Інституційно зріла система виходить із того, що люди бувають різними, і будує правила відповідно. Тому наступне прізвище генерального прокурора важливе. Але значно важливіше, чи отримає ця людина систему, яка не потребує бути «своєю», щоб працювати, і не дозволяє «своїм» ставати сильнішими за право (https://lb.ua/blog/tetiana_gavrysh/766240_derzhava_svoyih.html). – 2026. – 15.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Ветеранська політика: виклики, які не можна відкладати

До початку повномасштабного вторгнення в Україну було майже 900 тисяч ветеранів війни. Сьогодні їх уже понад 2 мільйони – і ця цифра продовжує зростати.

Повернення до цивільного життя має починатися ще до завершення служби. Ветеран має розуміти, куди звернутися, яку допомогу може отримати, як пройти лікування та реабілітацію, відновити документи, знайти роботу, здобути освіту чи підтримати свою родину.

Тож чи готова Україна до цього? І що ми маємо зробити вже сьогодні, щоб повернення ветерана до цивільного життя було гідним, а не перетворилося на нову боротьбу?

Що показують звернення до Офісу Омбудсмана

Наша інституція здійснює контроль за додержанням прав ветеранів та їхніх родин. Цьогоріч я вже отримав 1 368 звернень від ветеранів та ветеранок війни. Для порівняння: у 2025 році надійшло 2 077 таких звернень, у 2024 році – 1 033, у 2023 році – 614, а у 2022 році – 678. Бачимо, що статистика лише збільшується, а отже – проблеми не зникають.

Серед основних питань:
забезпечення житлом;
соціальне та пенсійне забезпечення;
отримання статусу учасника бойових дій та внесення відповідних відомостей до державних реєстрів;
медична та реабілітаційна допомога;
оформлення пільг на житлово-комунальні послуги;
реалізація права на оренду земельної ділянки;
соціальний захист ветеранів та членів їхніх сімей;
порушення права на звернення та випадки дискримінації ветеранів;
виплата одноразової грошової допомоги родинам загиблих Захисників і Захисниць.

Від звернення – до відновлення порушеного права

Наведу кілька прикладів поновлених прав. Ось цього річ до мене надійшло 326 звернень щодо призначення та виплати одноразової грошової допомоги родинам загиблих Захисників і Захисниць. За 8 місяців 2026 року завдяки нашому втручанням поновлено право 93 членів родин загиблих за 58 зверненнями.

Одна з таких історій – пані Олени просила допомогти з призначенням одноразової грошової допомоги за загиблого сина. Жінка ще в червні 2024 року звернулася до ТЦК та СП, але військова частина понад пів року не надавала необхідних документів. Лише після нашого втручання документи були передані, а Комісія Міноборони ухвалила рішення призначити жінці виплату у розмірі 15 млн грн. У чому ж проблема? Родина подає документи до ТЦК та СП, а Комісія Міноборони ухвалює рішення про виплату ОGD. Але на практиці родини загиблих Захисників змушені чекати документи від військових частин по пів року, а іноді й цілий рік. І це просто нонсенс! Ще страшніше, що за затримки не притягнули до відповідальності жодного посадовця військової частини! На мою думку, такі проблеми не дуже цікавили колишнє керівництво Міноборони.

Інший приклад – ветеран війни, який виїхав із зони активних бойових дій, зіткнувся з бюрократичними перепонами під час

оформлення довідки ВПО. Отримати документ йому вдалося лише після звернення до мене.

Інший ветеран звернувся через проблеми з отриманням довідки за формою № 6, необхідної для встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. Завдяки моєму втручанням військова частина видала необхідний документ, а ветеран отримав відповідний статус і посвідчення. Водночас цей випадок показує системну проблему. Я неодноразово наголошував на необхідності вдосконалення порядку встановлення відповідного статусу та розширення переліку документів, які можуть підтверджувати право на його отримання. Відповідні зміни досі не внесені. Міністерству у справах ветеранів України необхідно вдосконалити цю систему та усунути бюрократичні бар'єри для ветеранів.

Актуальні питання у сфері захисту прав ветеранів

Працевлаштування. 57% ветеранів та ветеранок стикаються з бар'єрами під час працевлаштування. Серед основних – невідповідність зарплати потребам, проблеми зі здоров'ям, психоемоційний стан, дискримінація та брак досвіду. Потрібно не просто створювати вакансії, а допомагати ветерану адаптуватися до цивільного ринку праці – через навчання, перекваліфікацію, підтримку роботодавців та супровід на робочому місці.

Медична допомога та реабілітація. Ветерани стикаються з нерівним доступом до послуг у регіонах, дефіцитом фахівців, чергами, нестачею обладнання та ліків, а також труднощами з отриманням направлень. Водночас ветерани мають отримувати такі самі належні умови лікування та реабілітації, як і військовослужбовці. З 25 серпня 2026 року ЗУ №4954 передбачає для ветеранів покращене харчування за нормами, встановленими для військовослужбовців. Тепер важливо, щоб Кабмін і Мінветеранів без зволікань затвердили механізм реалізації цієї норми.

Вшанування пам'яті. У 2025 році до мене надійшло 26 звернень, а у 2026 році – вже 18, щодо відмов у вшануванні військових, які померли від отриманих під час служби поранень чи травм. Зокрема, йдеться про

відмови розміщувати їхні імена на Алеях Слави та меморіалах. Я порушив це питання перед Мінветеранів, після чого Уряд ухвалив Концепцію вшанування пам'яті загиблих Захисників і Захисниць до 2028 року.

Ветеран не повинен шукати державу – держава має знаходити ветерана

У 2023–2026 роках Офіс Омбудсмана здійснив 119 моніторингових у 13 областях України. Вони показали: між рішеннями на рівні держави та їх реалізацією на місцях досі є суттєвий розрив.

Є такі системні проблеми:

нерівна кадрова спроможність – у частині громад бракує достатньої кількості або зовсім немає фахівців із супроводу ветеранів;

формальний характер окремих місцевих програм;

низька доступність сервісів для сільських, віддалених і прифронтових громад;

відсутність мінімального уніфікованого пакета послуг, обов'язкового для кожної громади;

слабка комунікація щодо наявних послуг, програм і маршрутів отримання допомоги.

У громадах критично бракує реабілітаційних центрів, правова допомога надається лише у 25% громад, а попит на психологічну підтримку задоволений лише у 18%.

Наприкінці минулого року ми опитали 1 000 ветеранів війни та членів їхніх родин. Що ми почули?

48,2% вважають, що державної підтримки сьогодні недостатньо.

Понад 30% знають про державні послуги, але не зверталися по них.

16,5% мають негативний досвід їх отримання.

Чому так? Навіть коли допомога формально є, шлях до неї часто залишається складним: численні документи, бюрократія, нестача інформації та відсутність належної координації між державними органами.

Людині має бути зрозуміло: куди звернутися, що робити далі і хто відповідає за результат.

Ветеран після повернення зі служби не має сам шукати шлях у системі. Система має вести ветерана – від першого звернення до

конкретного результату. Я бачу цю модель дуже просто: один ветеран – одна оцінка потреб – один маршрут – один відповідальний координатор – конкретний результат.

Ветеран уже зробив своє для держави. Тепер держава має зробити своє для ветерана. І це питання не лише соціальної політики. Від того, як ми зустрічаємо людину після служби, залежить довіра до держави та готовність громадян її захищати.

Потрібні системні зміни

Офіс Омбудсмана проаналізував 200 нормативно-правових ініціатив у сфері ветеранської політики, поданих центральними органами виконавчої влади за минулий рік.

Найбільше з них стосувалися медицини та реабілітації – 57, питань вшанування пам'яті та поховання – 33. Водночас лише одна ініціатива стосувалася транспорту, а щодо ЖКП та системної підтримки ветеранських об'єднань – жодної.

Окрема проблема – профільний закон про статус ветеранів війни, ухвалений ще у 1993 році. Сьогодні норми щодо ветеранів розпорошені по десятках законів та підзаконних актів.

Це потрібно змінювати. Україні необхідна сучасна рамкова модель ветеранської політики з єдиними стандартами послуг і зрозумілим маршрутом переходу від військової служби до цивільного життя.

І найважливіше – «нічого для ветеранів без ветеранів». Самі ветерани та їхні родини мають бути повноправними учасниками формування цієї політики.

Критичний стан ветеранської політики

У нас критичний стан ветеранської політики, і часу на зволікання немає. Системні проблеми, які накопичувалися роками, потрібно виправляти вже зараз.

Хто захоче йти воювати, якщо після повернення доведеться проходити нові бюрократичні «фронти» та «війни»?

Стан ветеранської політики ми детально проаналізували у моїй Спеціальній доповіді «Про стан реалізації ветеранської політики в Україні (додержання прав ветеранів війни, членів їхніх родин, членів сімей загиблих

Захисників і Захисниць)». <https://drive.google.com/file/d/1sLCmgN9TTNXUDlh5P476Q-FdEsKXgaSz/view?usp=drivesdk>. Над нею працювали понад два роки. Доповідь ґрунтується на інформації від державних органів, зверненнях громадян та громадянок, результатах моніторингів, а також опитуванні ветеранів та ветеранок. Ми не лише визначили проблеми, а й запропонували конкретні кроки для їхнього вирішення.

Ветеранська політика має працювати для ветерана, а не ветеран – на подолання недоліків цієї політики. Повернення до цивільного життя має бути не новим випробуванням, а початком нового етапу, у якому людина відчуває підтримку держави. Саме до цього ми маємо прийти – і саме зараз маємо почати змінювати систему (*https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/766312_veteranska_politika_viklikiyaki.html*). – 2026. – 15.09).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 17 (325) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактор Я. Маленко

Комп'ютерна верстка

Н. Крапіва

Підп. до друку 15.09.2026

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 5,02.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.